

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร)

ปริญญา

ส่งเสริมการเกษตร

ส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน
จังหวัดปทุมธานี

Participation in Implementation on Rice Seed Production of Community Rice Center
Members in Pathum Thani Province

นามผู้วิจัย นางสาวอัมพิกา คำใจ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พนามาศ ศรีวรรณกุล, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุพัตรา ศรีสุวรรณ, กศ.ค.)

หัวหน้าภาควิชา

(รองศาสตราจารย์พิชัย ทองดีเลิศ, ค.ค.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา วีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

Participation in Implementation on Rice Seed Production of Community Rice Center

Members in Pathum Thani Province

โดย

นางสาวอัมพิกา น้ำใจ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร)

พ.ศ. 2557

อัมพิกา คำไจ 2557: การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร) สาขาส่งเสริมการเกษตร ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พนามาส ศรีวรรณกุล, Ph.D. 120 หน้า

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จากกลุ่มเกษตรกร ตัวอย่าง 125 คน ในจังหวัดปทุมธานี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ เพื่อหาค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าไคสแควร์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 65.6 มีอายุเฉลี่ย 49.3 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 65.6 มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานเฉลี่ย 39.8 ปี และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน เกษตรกรเกือบครึ่งถือครองที่ดินโดยเช่าจากผู้อื่น ร้อยละ 40.0 มีรายได้เฉลี่ย 495,828 บาท/ปี รายจ่ายเฉลี่ย 227,800 บาท/ปี มีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 28.3 ปี ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ร้อยละ 84.8 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 81.6

เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมตัดสินใจ ด้านการร่วมในการดำเนินงาน ด้านการร่วมในผลประโยชน์ และด้านการร่วมในการประเมินผล ยกเว้นกิจกรรมการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในผลประโยชน์ เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 55.2

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน 1) ด้านการร่วมตัดสินใจ ได้แก่ ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ทำการเกษตร รายได้ ประสบการณ์ในการปลูกข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร 2) ด้านการร่วมในการดำเนินงาน ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร การมีตำแหน่งทางสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร 3) ด้านการร่วมในผลประโยชน์ ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การมีตำแหน่งทางสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร และ 4) ด้านการร่วมในการประเมินผล ได้แก่ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ทำการเกษตร ประสบการณ์ในการปลูกข้าว การมีตำแหน่งทางสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

Ampika Chamjai 2014: Participation in Implementation on Rice Seed Production of Community Rice Center Members in Pathum Thani Province. Master of Science (Agricultural Extension), Major Field: Agricultural Extension, Department of Agricultural Extension and Communication. Thesis Advisor: Assistant Professor Panamas Treewannakul, Ph.D. 120 pages.

This research was conducted to study the basic personal factor, socio-economic factor, exposure to agricultural information, participation in rice seed production implementation of Community Rice Center members and the relationship between the basic personal factor, socio-economic factor, exposure to agricultural information and participation in rice seed production implementation of Community Rice Center members. Data were collected from 125 farmers in Pathum Thani province by using an interview schedule. Data were analyzed and presented by percentages and arithmetic mean. The hypotheses were tested by using Chi-square at 0.05 level of significance.

The surveyed results showed that of farmers were males (65.6 percent). The average age of farmers was 49.3 years old and the highest educational level was primary education (65.6 percent). The average term in settlement was 39.8 years. The average household member was 4 persons. Almost half of farmers held land rented from others (40.0 percent). The average income of them was 495,828 Baht/year and average expenditure was 227,800 Baht/year. The average of experience in rice production was 28.3 years. Most of them were social group membership (84.8 percent) but having no social positions (81.6 percent).

Most farmers participated in rice seed production implementation of Community Rice Center members in the group decision making, the group implementation, the group benefits, and the group evaluation except for participation in the group benefits, most farmers did not participate in selling rice seed (55.2 percent).

Hypothesis testing revealed that factors relating to the participation in rice seed production implementation of Community Rice Center members were: 1) period of settlement, farm holding area, income, experience in rice production, social group membership, and exposure to agricultural information related to the group decision making, 2) farm holding area, holding social positions, and exposure to agricultural information related to the group implementation, 3) farm holding area, social group membership, holding social positions, and exposure to agricultural information related to the group benefits, and 4) education level, period of settlement, farm holding area, experience in rice production, holding social positions, and exposure to agricultural information related to the group evaluation.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนามาศ ตริวัตรณกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพัตรา ศรีสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ ตลอดจนเพิ่มเติมข้อคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูง

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่กรมการข้าว ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี และสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนจังหวัดปทุมธานีทั้ง 5 ศูนย์ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบคุณนางเอกประดิษฐ์-นางจิรภัทร์ น้าใจ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเดิม น้าใจ และบุคคลในครอบครัวทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจ ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ลูกคนนี้นำมาโดยตลอด และกราบขอบคุณอาจารย์เมตตา เขยสมบัติ ดร.เสกศักดิ์ เขยชม สำหรับคำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณนางสาวธนกาญจน์ สุวรรณรัตน์ นางสาวอัญชิสา บัวหยาด นายมารุต โพธิ์ระเบียบ และเพื่อน ๆ นิสิตปริญญาโทสาขาส่งเสริมการเกษตร ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร ที่ให้ความช่วยเหลือด้วยดีมาตลอด

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอมอบแด่ บิดา มารดา ครู อาจารย์ ผู้ประสพวิชาความรู้และผู้มีพระคุณทุกท่าน

อัมพิกา น้าใจ

กรกฎาคม 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
ขอบเขตการวิจัย	4
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	7
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	7
สภาพทั่วไปของจังหวัดปทุมธานี	23
ศูนย์ข้าวชุมชน	32
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
สมมติฐานการวิจัย	59
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	61
กรอบแนวคิดในการวิจัย	62
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	63
ประชากร และการสุ่มตัวอย่าง	63
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	65
การทดสอบเครื่องมือ	67
การเก็บรวบรวมข้อมูล	67
การวิเคราะห์ข้อมูล	68

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	69
ผลการวิจัย	69
ข้อวิจารณ์	101
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	103
สรุปผลการวิจัย	103
ข้อเสนอแนะ	108
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	110
ภาคผนวก	115
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	120

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวนสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี	64
2	จำนวนและร้อยละของปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล	70
3	จำนวนและร้อยละของปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม	72
4	จำนวนและร้อยละของการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร	75
5	การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี	76
6	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี	83
7	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี	87
8	ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี	92
9	ปัญหาและข้อเสนอแนะ	98

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ที่ตั้ง และขอบเขตของจังหวัดปทุมธานี	25
2	ปริมาณน้ำฝน และอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด สูงสุดของจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2541	26
3	เขตชลประทาน และแหล่งน้ำของจังหวัดปทุมธานี	29
4	การใช้ปุ๋ยของเกษตรกรจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2545	30
5	ระดับผลผลิตข้าวตามศักยภาพการผลิตของจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2546-2547	31

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

เกษตรกรรมถือเป็นอาชีพหลักของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศไทยมีสินค้าทางการเกษตรและผลผลิตทางการเกษตรที่หลากหลาย และสินค้าทางการเกษตรที่เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของประเทศก็คือ “ข้าว” โดยปี พ.ศ. 2557 ราคาข้าวของไทยมีทิศทางปรับตัวสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง การส่งออกข้าวในช่วง 5 เดือนแรก มีปริมาณทั้งสิ้น 3.82 ล้านตัน มูลค่า 63,075 ล้านบาท ปริมาณส่งออกเพิ่มขึ้น ร้อยละ 52.3 และมูลค่าส่งออกเพิ่มขึ้น ร้อยละ 19.0 เมื่อเทียบกับเดือนเดียวกันของปี 2556 ที่ส่งออกปริมาณ 2.51 ล้านตัน มูลค่า 52,984 ล้านบาท ประกอบกับมีความต้องการข้าวจากต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ราคาข้าวของไทยมีแนวโน้มปรับตัวสูงขึ้นตามกลไกของตลาด (สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย, 2557)

“กรมการข้าว” เป็นองค์กรสำคัญในระบบการผลิตข้าวในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นองค์กรในการวิจัยและพัฒนาข้าวเพื่อความยั่งยืนของประเทศ และสร้างความมั่นคงให้แก่เกษตรกรทำนา รวมทั้งเป็นผู้นำด้านการส่งออกข้าวของโลก (วิสัยทัศน์กรมการข้าว) กรมการข้าวมีนโยบายสนับสนุนเกษตรกรเพื่อสร้างความเข้มแข็งและให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตัวเองได้ในระยะยาว โดยได้เห็นความสำคัญของการส่งเสริมการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวในชุมชน การใช้เทคโนโลยีที่ถูกต้อง การบริหารจัดการร่วมกันของชาวนา จึงได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยกรมส่งเสริมการเกษตรไว้แล้วกว่า 4,000 แห่ง และขยายการจัดตั้งให้ได้ 7,000 ศูนย์ ในอนาคต เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ปลูกข้าว 56 ล้านไร่ โดยชื่อ “ศูนย์ข้าวชุมชน” เป็นชื่อที่เรียก “ศูนย์ส่งเสริมการผลิตพันธุ์ข้าว” (สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว, 2553)

“ศูนย์ข้าวชุมชน” เป็นศูนย์กลางของเกษตรกรในด้านการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไปสู่เกษตรกรในชุมชนไว้ใช้อย่างเพียงพอ และพัฒนาเกษตรกรให้มีความสามารถในการผลิตและการจัดการผลผลิตข้าว ซึ่งมีเป้าหมายให้เกษตรกรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์กรศูนย์ข้าวชุมชนด้วยตนเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิด

ความเข้มแข็งที่ยั่งยืน รวมทั้งเป็นจุดสาธิตเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าว ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ทุกระดับ ทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ตลอดจนจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวและศูนย์วิจัยข้าว มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวแก่เกษตรกรเป้าหมาย โดยอาศัยกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการผลิต การตลาดข้าว และสังคมเกษตรกร เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดในการถ่ายโอนอำนาจจากภาครัฐลงสู่ท้องถิ่น ซึ่งชุมชนจะเป็นแกนหลักสำคัญต่อการพัฒนาการผลิตและการตลาดข้าว โดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การบริการจัดทำความสะอาด และปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ นวัตกรรมส่งเสริมระบบครบวงจร โดยให้บริการการแปรรูปเพื่อขยายจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ไปสู่การผลิตข้าวสารเพื่อจำหน่าย สนับสนุนให้คำปรึกษาในด้านวิชาการ และจัดเจ้าหน้าที่ติดตามให้คำแนะนำในการผลิตเมล็ดพันธุ์ (สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว, 2553)

การจัดตั้งศูนย์ข้าวชุมชนเป็นองค์กรของชาวนาในปัจจุบัน ชุมชนจะต้องดูแลกันเอง ดังนั้นสมาชิกทุกคนไม่ว่าจะเป็นประธาน กรรมการ สมาชิกชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจึงจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ศูนย์ข้าวชุมชนเกิดความเข้มแข็ง แต่เดิมศูนย์ข้าวชุมชนอยู่ภายใต้การดูแลของกรมส่งเสริมการเกษตร แต่ในปัจจุบันศูนย์ข้าวชุมชนอยู่ภายใต้การดูแลของกรมการข้าวซึ่งดูแลการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เป็นระยะเวลา 3 ปี หลังจากนั้นสมาชิกมีอำนาจในการดำเนินงานทั้งหมด เพราะฉะนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นหลักการสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจเพื่อให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน และเป็นปัจจัยสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเข้มแข็ง จนก่อให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งความเข้มแข็งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนนั้นดำรงอยู่ได้

จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยมีพื้นที่การเกษตร 510,334 ไร่ ของพื้นที่จังหวัด ซึ่งเป็นนาข้าว 340,938 ไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) พื้นที่การเกษตรมีอยู่ในทุกอำเภอ โดยพื้นที่ของจังหวัดมีการทำการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นที่นา ไม้ผล และไม้ยืนต้น และนับว่าเป็นสถานที่สำคัญอีกที่หนึ่งในการผลิตข้าวมาตั้งแต่อดีต ในปี พ.ศ. 2549 มีการจัดตั้งให้เป็นสถานียทดลองข้าวแห่งแรกของประเทศไทย มีศูนย์วิจัยข้าว เนื่องจากมีแหล่งชลประทานที่สมบูรณ์ มีความพร้อมของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ในช่วงปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมา ศูนย์ข้าวชุมชนจังหวัดปทุมธานีมีทั้งหมด 26 ศูนย์ แต่ในปัจจุบันเหลือเพียงแค่ 5 ศูนย์เท่านั้น (สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว, 2553) จึงทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนทั้ง 5 ศูนย์ในจังหวัดปทุมธานี

ถูกมองว่าเป็นศูนย์ที่มีความพร้อม เข้มแข็งและก้าวหน้า มีการผลิตข้าวอย่างเป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่มีการศึกษาการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกับศูนย์ข้าวชุมชน หลังจาก 3 ปีที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงมีความสำคัญที่ช่วยให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการสนับสนุนให้ศูนย์ข้าวชุมชนเกิดความเข้มแข็งในการดำเนินงานอย่างยั่งยืนด้วยตัวของสมาชิกเองต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร ในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ศูนย์ข้าวชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการศึกษามีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานีเป็นแนวทางในการส่งเสริม การวางแผนการจัดการกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว รวมถึงการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชนในพื้นที่อื่น

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ได้ทำการศึกษามีส่วนร่วมของสมาชิกในศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัด
ปทุมธานี จำนวน 125 คน

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกข้าวที่เป็นสมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชน
ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ในจังหวัดปทุมธานี

เพศ หมายถึง เพศของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนที่ทำการศึกษ ได้แก่ เพศชาย และเพศหญิง

อายุ หมายถึง จำนวนปีเต็มของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ตั้งแต่ปีเกิดจนถึงปัจจุบัน

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่
ไม่ได้ศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา/ปวช. อนุปริญญา/ปวส. ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน หมายถึง จำนวนปีเต็มที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน อาศัยอยู่ในพื้นที่
จังหวัดปทุมธานี

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกทั้งหมดในครอบครัวของสมาชิก
ศูนย์ข้าวชุมชน

พื้นที่ทำการเกษตร หมายถึง จำนวนที่ดินทั้งหมดในครัวเรือนของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ที่
นำมาใช้ปลูกข้าว ทั้งที่เป็นของตนเองและเช่าจากผู้อื่น

รายได้ หมายถึง จำนวนเงินที่ได้จากการปลูกข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน โดยไม่ได้หัก
ค่าใช้จ่ายในปีการเพาะปลูก 2556 มีหน่วยเป็นบาท/ปี

รายจ่าย หมายถึง จำนวนเงินที่ใช้จ่ายหรือลงทุนในปลูกข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน เช่น ค่าไถ ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างหว่าน ค่าจ้างดำ ค่าปุ๋ยยา ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และอื่น ๆ ในปีการเพาะปลูก 2556 มีหน่วยเป็นบาท/ปี

ประสบการณ์ในการปลูกข้าว หมายถึง จำนวนปีที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนเริ่มปลูกข้าวจนถึงปัจจุบัน

การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม หมายถึง จำนวนกลุ่มหรือสถาบันที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน เป็นสมาชิก ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน โดยอาจเป็นสมาชิกเพียงกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่ม

การมีตำแหน่งทางสังคม หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ได้รับมอบหมายให้มีตำแหน่งทางสังคม และไม่มีตำแหน่งทางสังคม โดยไม่รวมถึงการมีตำแหน่งภายในศูนย์ข้าวชุมชน

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร หมายถึง แหล่งการเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับข้อมูลด้านการเกษตรจากสื่อประเภทต่าง ๆ คือ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม และสื่อมวลชน

สื่อบุคคล หมายถึง สมาชิกในครัวเรือนญาติพี่น้อง เพื่อนเกษตรกร เจ้าหน้าที่ของรัฐ

สื่อมวลชน หมายถึง โทรทัศน์ วิทยุ เอกสารหรือสิ่งพิมพ์ ทัศนศาสตร์ทางการเกษตร

สื่อกิจกรรม หมายถึง การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน

การมีส่วนร่วมของสมาชิก หมายถึง การที่สมาชิกมีการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันตามข้อกำหนดของศูนย์ข้าวชุมชน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชนในปีการเพาะปลูก 2556 ได้แก่ การร่วมในการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล

การร่วมตัดสินใจ หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน การวางแผนและทำแผนปฏิบัติการ การกำหนดเป้าหมายพื้นที่ในการผลิตและกระจายพันธุ์ข้าว และการคัดเลือกชนิดพันธุ์ข้าว

การร่วมในการดำเนินงาน หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การผลิตเมล็ดพันธุ์ การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การกระจายเมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ยและปรับปรุงดิน การป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว การตรวจคัดพันธุ์ปน การเก็บเกี่ยวและรวบรวมผลผลิต และการบรรจุเมล็ดพันธุ์

การร่วมในผลประโยชน์ หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การได้รับพันธุ์ข้าวตรงตามสายพันธุ์ การเรียนรู้การผลิตข้าวให้มีเมล็ดลืบลดลง การผลิตพันธุ์ข้าวต่อไร่เพิ่มมากขึ้น การรับผิดชอบผลการดำเนินงาน การแลกเปลี่ยน/ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว และกองทุนหมุนเวียน

การร่วมในการประเมินผล หมายถึง การที่สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และการประเมินผลการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ศูนย์ข้าวชุมชน หมายถึง ศูนย์ข้าวชุมชนในจังหวัดปทุมธานีที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ จำนวน 5 ศูนย์ ดังนี้

1. ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
2. ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
3. ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
4. ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี
5. ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางการวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. สภาพทั่วไปของจังหวัดปทุมธานี
3. ศูนย์ข้าวชุมชน
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 6) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องรวมกัน

เสนห์ จามริก (2527: 20) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ได้หมายความว่า จะดึงประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แท้ที่จริงแล้วให้ชุมชนมีกิจกรรม และวิธีดำเนินการของเขาเองในชุมชน

ชาคริต คล้ายพิมพ์ (2535: 18-19) พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนับได้ว่าเป็นหัวใจของการพัฒนา เมื่อนักการศึกษานอกระบบหรือนักพัฒนา กระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตระหนักในปัญหา สามารถวิเคราะห์ตัดสินใจ แก้ปัญหาได้แล้ว ก็เพิ่มขีดความสามารถพัฒนาตนเองและรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นของตน การพัฒนา ก็จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง

สุเมธ ทรายแก้ว (2536: 15) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือ และรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ โดยมีกลุ่มหรือองค์กร รองรับประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและการรับรู้ สามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง

เพชรวาปี พันธุ์เพ็ง (2539: 10) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องอยู่บนเงื่อนไขของการเปลี่ยนการทำงานกลไกการพัฒนา จากการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาท

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของตนเอง โดยสร้างเป้าหมายร่วมกันและได้รับผลตอบแทนร่วมกัน ตลอดจนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เป็นการกำหนดกรอบความคิดจากภายนอก

หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547: 14-15) ได้กล่าวถึงหลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมว่ามีหลักการพื้นฐานสำคัญ 10 ประการที่ควรคำนึงถึง คือ

1. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน
2. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วดี มาตั้งแต่เกิด โดยเหตุที่เขาอาจจนอยู่นั้นมิใช่จากกรรมเก่า

3. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ได้
4. เชื่อว่าชาวชุมชนต่าง ๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง
5. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วม เข้าใจ ร่วมจัดการ (Active Partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
6. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสม
7. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจเราฝ่ายเดียวไม่ได้
8. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น 1) รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคลแต่ละคน หรือ 2) ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วม หรือ 3) ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งย่อมขึ้นกับบริบทของแต่ละพื้นที่
9. ไม่มีสิ่งใดได้มาฟรี ต้องแลกเปลี่ยนกัน มีเสียไปบ้าง เพื่อจะได้มา
10. การมีส่วนร่วมต้องนึกถึงใจของผู้อื่นให้มาก มิใช่เอาแต่ใจเราฝ่ายเดียว

สรุปได้ว่า หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่มนุษย์มีศักดิ์ศรี ชั่วดีปนกัน ซึ่งมนุษย์ต้องมีความสำคัญกว่าเทคโนโลยี รู้จักใช้ภูมิปัญญาสอดคล้องกับวิถีชีวิต จะต้องมีการคิดร่วมกันจริง จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาชีวิตได้ ที่สำคัญคือต้องทำด้วยใจ จึงจะทำให้การมีส่วนร่วมเป็นไปได้ดี

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุก เอนกวนิช (2526: 12-13) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จะต้องไม่หมายความว่าเพียงแต่การดึงประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด “รูปแบบ เป้าหมายของงาน” และ “กำหนดให้มีการเข้าร่วมงาน” ดังที่ผ่านมา แต่จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ และมีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่ค้นคิดปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ดูแล กำกับ ตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง จะต้องหมายถึงการมอบอำนาจอธิปไตยขึ้นพื้นฐานคืนสู่ประชาชน การพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็ง บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527: 6) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การมีส่วนร่วมยังเกิดจากแนวคิดอื่น คือ ความศรัทธา ความเกรงใจ และอำนาจบังคับ นอกจากนี้การมีส่วนร่วม ยังประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์เป็นการเกี่ยวข้องทั้งตัว (Self) กล่าวคือผู้มีส่วนร่วม จะมีส่วนเกี่ยวข้องทางจิต (Ego-involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการงาน (Task-involved)
2. การกระทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (Congent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง
3. การร่วมรับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะ การมีส่วนร่วมกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (Self-involved) กับกลุ่ม

สากล สถิตวิทยานันท์ (2532: 166) กล่าวว่า การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาครอบครัว ละแวกหมู่บ้านนั้น เกิดจากแนวความคิด 3 ประการ คือ

1. ความใส่ใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดความสนใจ และความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจ และความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้ มุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำการร่วมกัน
3. การตกลงใจ ร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนาการมีส่วนร่วม ยังเกิดจากแนวความคิดอื่น คือ ความศรัทธา ความเกรงใจและอำนาจบังคับ

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึก มีความรับผิดชอบ มีบทบาท ตั้งแต่การคิดปัญหา การวางแผนปฏิบัติงาน ดูแล กำกับตลอดจนประเมินผล ติดตามงาน ตลอดจนการจัดตั้งและพัฒนาองค์กรให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง

ลักษณะการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 189) กล่าวว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลาย ระดับ ตั้งแต่ เป็นสมาชิกจนถึงผู้นำหรือประธานกรรมการดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุม
3. เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วยเหลือ
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธานกรรมการ

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528: 164-172) ได้ขยายความถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายและโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิค วิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน ซึ่งได้แก่

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบคลุมการสร้างโอกาส ที่เอื้อให้สมาชิก ทุกคนของชุมชนและสังคม ได้ร่วมกิจกรรมอันจะนำไปสู่ความมีอิทธิพล ต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2. การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้อง โดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตย ในกรณีต่อไปนี้

- 2.1 การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา

- 2.2 การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน

2.3 การตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผนและการดำเนินการ
โครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าระดับท้องถิ่นภูมิภาค และระดับชาติ
จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้รับ

4. ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจผิดแผกแตกต่างกันไป ตามสภาพเศรษฐกิจ
ของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้งลักษณะเศรษฐกิจสังคม ของประชากร
การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิด
กระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

อิระวัชร จันทรประเสริฐ (2541: 83) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีหลายลักษณะ เช่น

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วม
ในกิจกรรมต่าง ๆ

2. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่ม ขบวนการที่มุ่งสร้างพื้นฐานอำนาจจากการสร้างกลุ่ม
และโครงสร้างภายในหน่วยงาน

3. การมีส่วนร่วมในลักษณะโครงการให้ความสำคัญ ที่การจัดโครงการอันก่อให้เกิดการมี
ส่วนร่วมที่ดี โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายการถ่ายทอดระบบเทคนิคความรู้ การกระจายอำนาจสู่ประชาชน

4. การมีส่วนร่วมในลักษณะสถาบันให้ความสำคัญในแง่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง
สถาบันมีการถ่ายทอดหรือขยายโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์แต่ละชนชั้นทางสังคม

5. การมีส่วนร่วมในลักษณะนโยบาย เน้นเรื่องการยอมรับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
และผู้เสียเปรียบในสังคม แล้วนำมากำหนดนโยบายและแผนงานระดับชาติ

มิสรา สามารถ (2543: 10-11) กล่าวถึงลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่

1. พื้นฐานของการเข้าร่วม ลักษณะที่เข้ามามีส่วนร่วมมาจากแรงจูงใจภายใน จะเป็นแรงหนุนหรือช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ส่วนการมีส่วนร่วมที่มาจากปัจจัยภายนอก โดยอาศัยอำนาจบารมีหรือแรงบีบบังคับจากผู้มีอำนาจ ความเกรงใจ หรืออิทธิพลของผู้มีอำนาจจากชุมชนเอง ถึงจะสามารถกระทำได้สำเร็จ แต่ก็ไม่มีผลผูกพันทางจิตใจ ความยั่งยืนต่อเนื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ก็จะลดลง

2. รูปแบบของการเข้าร่วม การเข้าร่วมของประชาชนนั้น เป็นการเข้าร่วมโดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชนเองโดยเฉพาะกิจกรรมที่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่ได้รับของประชาชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านตัวแทนกลุ่ม เช่น กรรมการหมู่บ้าน การเข้าร่วมของประชาชนจะอยู่ในลักษณะผู้ให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

รูปแบบการมีส่วนร่วม

อิระวัชร จันทรประเสริฐ (2541: 83) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมว่า มีอยู่ 3 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมทางตรง ได้แก่ การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาโดยตรงด้วยตนเอง ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ร่วมเป็นกรรมการบริหารโครงการ ให้ข้อคิดเห็น การสละแรงงาน การให้ความช่วยเหลือในการดำเนินโครงการ

2. การมีส่วนร่วมทางอ้อม ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน เช่น ให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะผ่านสภาเทศบาล หรือคณะเทศมนตรี

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้ (Open Participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนประชาชน (Non-representative) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานที่เชิญชวนเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อไหร่ก็ได้ทุกเวลา

วันชัย วัฒนศัพท์ (2546: 9) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียและบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การรับแจ้งข่าวสารดังกล่าว จะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมหรือประกอบการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะเพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมและผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจและค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ ได้แก่

3.1 การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting)

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing)

3.3. การประชาพิจารณา (Public Hearing)

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ เลือกตัวแทนของตนเข้าไปนั่งในคณะกรรมการใดคณะหนึ่ง ที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็น

ตัวแทนขององค์กรที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทชี้้นำ การตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้น ๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนัก ของประชาชนไว้เพียงใด

5. การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง ในเชิงของการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมและเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าควรจะได้รับ โดยใน ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ให้หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ในหลายมาตรา ได้แก่ มาตราที่ 44, 46, 56, 60, 62, 70, 74, 78, 79, 84, 282, 283, 284 และ 290 เป็นต้น ซึ่งประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนตามรัฐธรรมนูญทั้งในรูปของปัจเจกและในรูปขององค์กร ตามที่ได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่ได้บัญญัติขึ้นจากมาตราดังกล่าวข้างต้น เช่น พระราชบัญญัติ ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 และราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 เป็นต้น อย่างไรก็ตามการใช้กลไกทางกฎหมายนี้จะทำให้เกิดความยืดเยื้อต่อการดำเนินโครงการ หรือการยุติโครงการ รวมทั้งมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม มี 4 รูปแบบ คือ 1) การเข้าร่วมประชุมกลุ่ม 2) การมีส่วนร่วม ในการเป็นผู้ประสานงาน 3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม 4) การมีส่วนร่วมในการดูแล ติดตาม โครงการและกิจกรรม

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) เห็นว่าแนวคิดที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากที่สุด คือ แนวคิดของ โคะเฮนและอัสพอฟ ซึ่งได้จำแนก ขั้นตอน หรือประเภทของการมีส่วนร่วมออกเป็นเรื่อง ของการตัดสินใจ (Decision Making) การดำเนินงาน (Implementation) ผลประโยชน์ (Benefits) และการ ประเมินผล (Evaluation) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่สุดที่จะต้องกระทำก็คือ การกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบาย และประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจ ช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้น สิ่งที่สำคัญที่ต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้

โกวิท พวงงาม และชอบ เข้มกลัด (2544: 29-30) กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน ประการหนึ่งอยู่ที่การสร้างโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน โดยอาศัยวิธีการตามแบบประชาธิปไตย วิธีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อผลประโยชน์ร่วมกันไปอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ทุกคนได้ทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจ มีความภาคภูมิใจในงานที่ทำ มีความรับผิดชอบเต็มที่ในงานนั้น เป็นการทำงานร่วมกันโดยมีบรรยากาศ และลำดับขั้นตอนต่อเนื่องกันดังนี้

1. คิดร่วมกัน (Group Thinking) ในการทำงานร่วมกันจะต้องมีการแสดงความคิดเห็นเพื่อที่จะพยายามทำงานให้ได้ผลดีที่สุด แต่ความคิดเห็นนั้นต้องไม่เป็นการผูกขาดของคนหนึ่งคนใดแต่เพียงผู้เดียว โดยต้องเสนอให้เป็นที่ยอมรับกัน และตกลงยินยอมกันด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่เป็นการสั่งการ นอกจากนี้ ต้องเข้าใจร่วมกันว่าความคิดที่ได้จากการประชุมปรึกษาหารือตกลงร่วมกันแล้ว จะต้องยอมรับว่าเป็นความคิดร่วมกัน ไม่ใช่คนหนึ่งคนใด ทุกคนจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของในงานนั้นมากขึ้น

2. การอภิปรายร่วมกัน (Group Discussion) ในการทำงานร่วมกันจะต้องมีการประชุมหารือกัน จะต้องมีการแสดงความคิดเห็น อาจจะถูกใจและไม่ถูกใจเพื่อนสมาชิกด้วยกัน แต่ก็ต้องยอมรับว่านั่นเป็นวิธีการของประชาธิปไตยที่จะต้องเป็นไปเช่นนี้ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อยุติที่ดีที่สุดร่วมกัน

3. วางแผนการร่วมกัน (Group Planning) การที่จะทำงานใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะทำงานคนเดียวหรือทำงานร่วมกันหลายคน ถ้าเป็นการทำงานที่ดีแล้วจะต้องมีการวางแผนร่วมกัน เพื่อให้ทุกคนที่ร่วมงานได้มีส่วนให้ความคิดเห็น และรับรู้แผนนั้น โดยตลอด

4. ตัดสินปัญหาร่วมกัน (Group Decision) การทำงานต้องประสบปัญหาเสมอ จึงต้องมีการแก้ปัญหา และในบางครั้งต้องตัดสินใจว่าจะทำอะไรให้ดีที่สุด การตัดสินใจของคนไทยชอบตัดสินใจคนเดียว และบางทีระเบียบแบบแผนก็มีมาก ซึ่งยอมให้มีการตัดสินใจได้เฉพาะผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่การทำงานในลักษณะประชาธิปไตยหากมีเรื่องที่ต้องตัดสินใจเพราะเป็นการตัดสินใจที่รอบคอบที่สุด และทุกคนจะมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการที่ได้ตัดสินใจปัญหานั้น

5. ทำงานร่วมกัน (Group Action) เป็นอีกนัยหนึ่งที่ควรเข้าใจ ทุกคนต้องมี ส่วนร่วมในงาน ไม่มากก็น้อย อย่าทำงานในลักษณะของนายกับบ่าว หรือผู้บังคับบัญชาเกินไป จะทำให้บรรยากาศไม่เป็นกันเอง

6. ประเมินผลร่วมกัน (Group Evaluation) การประเมินผลทุกคนต้องร่วม รับผิดชอบร่วมกัน เพื่อรับรู้ร่วมกันถึงผลดีและผลเสีย ถ้าได้ทราบผลเสียก็จะได้ทราบรายละเอียดว่าอะไรเสีย เสียอย่างไร และจะต้องปรึกษากันว่าจะหาทางแก้ไขต่อไปอย่างไร จะไม่มีการโทษกัน เพราะทุกคนได้มีส่วนร่วมกันมาโดยตลอด

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะไม่แตกต่างกันมากนัก โดยจะแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในส่วนของการรายละเอียด เท่านั้น ในการศึกษาในครั้งนี้ จึงได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะ รูปแบบและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดเป็นแผนในการศึกษาเฉพาะในส่วนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. การประชุมร่วมกัน
2. การประสานขอความร่วมมือตามโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการและกิจกรรม

เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

อนุภาพ อธิลาภ (2528: 21-22) กล่าวถึงเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
เกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมี ศักยภาพที่จะ
เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนต้องมีความสามารถในการ ค้นหาความต้องการ
วางแผน จัดการ บริหารองค์กร และการใช้ทรัพยากรในที่สุด

2. ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีสภาพทาง
เศรษฐกิจ ทางวัฒนธรรม และกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วม

3. ประชาชนต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีความ เต็มใจเห็น
ประโยชน์ในการเข้าร่วม จะต้องมิใช่การบังคับ หรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ประชาชน มิได้ประสงค์
จะเข้าร่วมในยี่หนึ่งยี่ใด

4. ประชาชนจะต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีโอกาสที่จะ
เข้าร่วม ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในการตัดสินใจ และกำหนดกิจกรรมที่ตนเอง
ต้องการในระดับที่เหมาะสม ประชาชนต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

อิระวัชร จันทรประเสริฐ (2541: 82) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่า มีเงื่อนไข
อย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participation)

2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation)

3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมจะพบความสำเร็จต้องคำนึงถึงเรื่องเวลาของผู้มีส่วนร่วม ต้องไม่เสียเงินเสียทองมากเกินไปกว่าที่คิดไว้ ต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้อง รู้เรื่องสื่อสารกันทุกฝ่าย และต้องไม่รู้สึกรบกวนต่อสถานภาพด้วย

สมบุญ อำพนพนารัตน์ (2542: 24-25) กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม ในการพัฒนา เกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการวางแผน จัดการ บริหารองค์การและการใช้ทรัพยากรในที่สุด
2. ประชาชนต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ต้องมีสภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วม
3. ประชาชนจะต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ จะต้องเต็มใจเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม จะต้องมิใช่เป็นการบังคับ หรือผลักดันให้เข้าร่วมโดยที่ประชาชนมิได้ประสงค์จะเข้าร่วมในนัยหนึ่งนัยใด
4. ประชาชนจะต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือต้องมีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชน ในการตัดสินใจและการกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม และมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากเงื่อนไข อย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. ต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

4. ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะมีส่วนร่วม

ปัจจัยในการทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ในการศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม มีผู้ศึกษาและเสนอถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183-187) ได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรณรงค์ตามโครงการ การสร้างโบสถ์ วิหาร การบำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ
2. ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากคนที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้ มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บิบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ

1. เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน

1.1 เห็นหรือไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.2 เข้าใจหรือไม่เข้าใจ แนวความคิดและวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.3 ตั้งใจหรือไม่ตั้งใจที่จะปฏิบัติตามแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มีหรือไม่มีเวลามากเพียงพอที่จะอุทิศตนเพื่อกระทำการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ระบบการทำงาน

2.1 เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือไม่

2.2 มีงบประมาณ ทรัพยากร สนับสนุนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างเพียงพอและทันทางหรือไม่

2.3 สร้างแรงจูงใจเจ้าหน้าที่ที่อุทิศตน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างจริงจังหรือไม่

3. เงื่อนไขอื่น ๆ

3.1 บรรยากาศสถานการณ์หรือเหตุการณ์ในขณะนั้นเอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรค

3.2 โอกาสที่เหมาะสมมีหรือไม่

3.3 คุณลักษณะของประชาชนทำให้มีระดับความพร้อมแค่ไหน

สากล สติวิทยานันท์ (2532: 166) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจและอารมณ์ เป็นการข้องเกี่ยวทั้งตัว (Self) กล่าวคือ ผู้มีส่วนร่วมจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับจิต (Ego-involved) ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านการงาน (Task-involved)

2. การกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ของกลุ่มการมีส่วนร่วมจึงเป็นมากกว่าการยินยอม (Consent) ที่จะกระทำตามคำสั่ง

3. การร่วมรับผิดชอบ ผู้มีส่วนร่วมจะเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย เพราะการมีส่วนร่วมกระบวนการทางสังคมที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง (Self-involved) กับกลุ่ม

ไพฑูย์ เจริญทรัพย์ (2534: 39) ปัจจัยที่เอื้ออำนวย หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. ด้านนักพัฒนาโดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหา และกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
2. ด้านประชาชน โดยประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง
3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่าง ๆ เช่น เทคนิควิทยาการ ข้อมูลข่าวสาร การประสานงาน และอุปกรณ์ที่จำเป็น

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม คือ ขั้นตอน หรือประเภทของการมีส่วนร่วมที่แบ่งออกเป็นเรื่องของการตัดสินใจ การดำเนินงาน ผลประโยชน์ และการประเมินผล

สภาพทั่วไป จังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานีมีพื้นที่ทำนาประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่การเกษตรจังหวัด มีพื้นที่การเกษตรอยู่ในเขตชลประทาน ซึ่งรับน้ำจากโครงการส่งน้ำต่าง ๆ ของจังหวัดทำให้มีน้ำทำนาได้ตลอดปี และปัจจุบันชาวนาส่วนใหญ่ตามอำเภอต่าง ๆ ทำนา 2-3 ครั้งในรอบปี หรืออาจถึง 5 ครั้งต่อ 2 ปี ผลผลิตข้าวเฉลี่ยของจังหวัดปทุมธานีสูงกว่าผลผลิตข้าวเฉลี่ยทั้งประเทศ โดยผลผลิตข้าวในฤดูนาปี 2543 เฉลี่ย 750 กิโลกรัมต่อไร่ และฤดูนาปรัง 2544 เฉลี่ย 812 กิโลกรัมต่อไร่ (ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5, 2548)

1. สภาพภูมิประเทศของจังหวัดปทุมธานี

1.1 ข้อมูลทั่วไป

จังหวัดปทุมธานีตั้งอยู่ในภาคกลางประมาณเส้นรุ้งที่ 14 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก อยู่เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง 2.30 เมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 953,660 ไร่ หรือ 1,525,856 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศเหนือตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 หรือถนนพหลโยธินประมาณ 27.8 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ

ติดต่อกับอำเภอหนองแค และอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี
อำเภอบางไทร อำเภอบางปะอิน และอำเภอมั่นขวัญ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ทิศใต้

ติดต่อกับเขตบางเขน จังหวัดกรุงเทพฯ อำเภอบางบัวทอง
และอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ทิศตะวันออก

ติดต่อกับอำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก
อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก

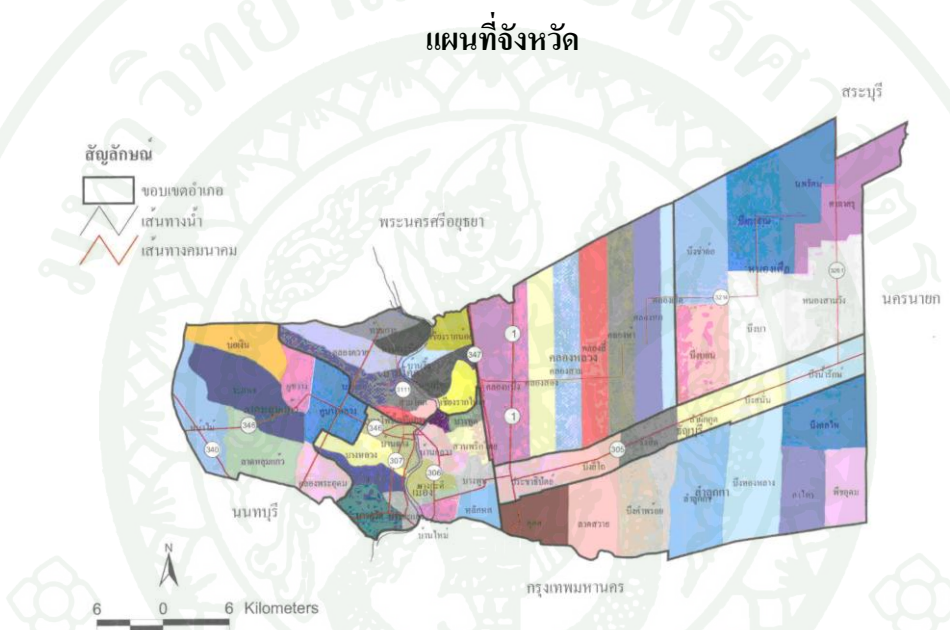
ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
จังหวัดอำเภอลาดบัวหลวง พระนครศรีอยุธยา
อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

จังหวัดปทุมธานีแบ่งออกเป็น 7 อำเภอ 60 ตำบล และ 529 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองปทุมธานี
2. อำเภอกคลองหลวง
3. อำเภอธัญบุรี
4. อำเภอหนองเสือ
5. อำเภอลาดหลุมแก้ว
6. อำเภอลำลูกกา
7. อำเภอสามโคก

1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดปทุมธานีมีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มริมสองฝั่งแม่น้ำ เนื่องจากมีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านทำให้พื้นที่แบ่งออกเป็น 2 ฝั่ง ได้แก่ ฝั่งตะวันออก หรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำ เป็นพื้นที่อำเภอเมืองบางส่วน อำเภอธัญบุรี อำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา และบางส่วนของอำเภอสามโคก ฝั่งตะวันตก หรือฝั่งขวาของแม่น้ำเป็นพื้นที่อำเภอลาดหลุมแก้ว และส่วนที่เหลือของอำเภอสามโคก

ภาพที่ 1 ที่ตั้ง และขอบเขตของจังหวัดปทุมธานี

ที่มา: ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนา
การเกษตร เขตที่ 5 (2548)

2. สภาพภูมิอากาศและฝนในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

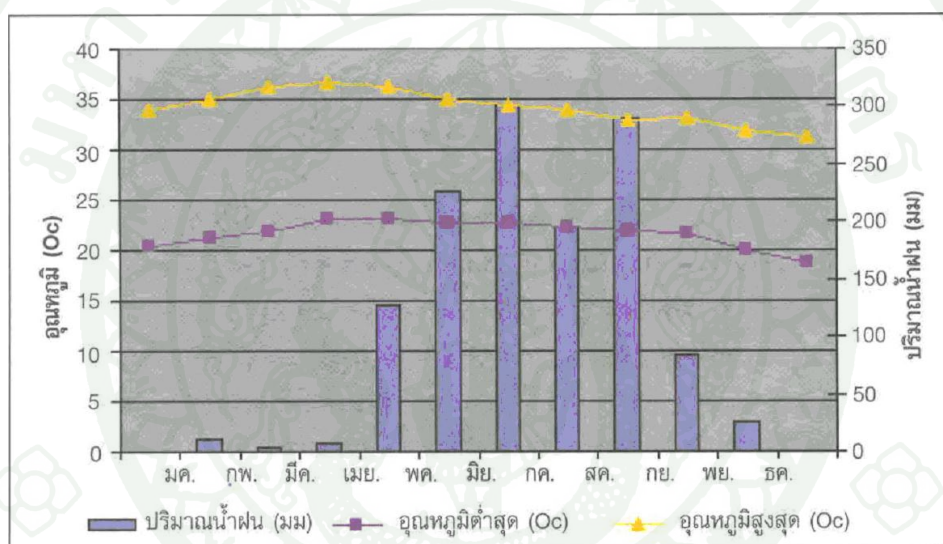
2.1 สภาพภูมิอากาศในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานีมีสภาพภูมิอากาศเหมือนภาคกลางโดยทั่วไปประกอบด้วย 3 ฤดู ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-เมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-กันยายน และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม-มกราคม

จังหวัดปทุมธานีมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 34.2 องศาเซลเซียส มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 36.7 องศาเซลเซียส ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 31.3 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 21.6 องศาเซลเซียส มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 23.2 องศาเซลเซียส ค่าเฉลี่ยต่ำสุด 18.7 องศาเซลเซียส (ภาพที่ 2)

2.2 สภาพน้ำฝนในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

ปริมาณฝนตกเฉลี่ยสูงสุด 300.4 มิลลิเมตรในเดือนกรกฎาคม ไม่มีฝนตกเลยในเดือนธันวาคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,302.2 มิลลิเมตร และมีจำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 76 วันต่อปี (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ปริมาณน้ำฝน และอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด สูงสุดของจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2541
ที่มา: ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนา
การเกษตร เขตที่ 5 (2548)

3. สภาพดินในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานีมีลักษณะพื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวจัด มีความเป็นกรดปานกลาง ถึงกรดจัดโดยมีค่าความเป็นกรด-ด่างประมาณ 4.0-6.0 การระบายน้ำเลว การไหลบ่าของน้ำบน ผิวดินเกิดขึ้นได้ช้า สามารถแบ่งดินนาออกได้ 2 ลักษณะคือ ดินนาไม่เป็นกรดประมาณร้อยละ 30 ของพื้นที่ และดินนาเป็นกรดถึงกรดจัดประมาณร้อยละ 70 ของพื้นที่ เนื่องจากลักษณะดิน มีข้อจำกัดดังกล่าวจึงไม่เหมาะสมต่อการปลูกพืชไร่ ส่วนใหญ่จึงใช้ประโยชน์ในการปลูกข้าวแต่มัก ได้ผลผลิตต่ำ ต้องการการปรับปรุงดินด้วยการใช้วัสดุปรับปรุงดิน เช่น ปูนมาร์ล ปูนขาว ควบคู่กับการใช้ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยอินทรีย์เพื่อให้การปลูกพืชให้ผลผลิตดีขึ้น

4. แหล่งน้ำและระบบชลประทานในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

จังหวัดปทุมธานีไม่มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ดังนั้นนอกจากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วน้ำที่ใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตรต่าง ๆ มาจากคลองส่งน้ำชลประทาน และคลองธรรมชาติซึ่งรับ น้ำมาจากเขื่อนชัยนาท จังหวัดชัยนาท ส่งมาตามคลองอนุศาสนนันท์เชื่อมต่อกับคลองรพีพัฒน์ และ รับน้ำจากแม่น้ำป่าสักส่วนหนึ่งที่เขื่อนพระราม 6 จังหวัดสระบุรี

4.1 สภาพแหล่งน้ำโดยทั่วไป

แหล่งน้ำผิวดินจังหวัดปทุมธานีมีแหล่งผิวดินทั้งที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำ ชลประทานได้แก่ แหล่งน้ำธรรมชาติจังหวัดปทุมธานีมีแม่น้ำเจ้าพระยาความยาวประมาณ 30 กิโลเมตร ไหลผ่านที่อำเภอเมือง และอำเภอสสามโคก รวมทั้งมีลำคลองสาธารณะตามธรรมชาติ แยกตามพื้นที่ ดังนี้

อำเภอเมืองได้แก่ คลองบางโพธิ์ใต้ คลองบางหลวง คลองบางปรอก คลองเชียงรากน้อย และคลองเมือง

อำเภอลาดหลุมแก้วได้แก่ คลองพระอุดม คลองบางหลวง คลองลาดหลุมแก้ว คลองบาง สระแก้ว คลองระแหง คลองสามวา และคลองโพธิ์

แหล่งน้ำใต้ดิน แบ่งได้ 2 ประเภท

แหล่งน้ำใต้ดินที่ให้น้ำปริมาณน้อย (1-50 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง) เป็นน้ำคุณภาพดี แต่บางพื้นที่เป็นน้ำกร่อย และมีตะกอนของสนิมเจือปน พบได้ที่พื้นที่อำเภอลาดหลุมแก้ว อำเภอหนองเสือ และอำเภอลำลูกกา

แหล่งน้ำใต้ดินที่ให้น้ำปริมาณมาก (50-200 ลูกบาศก์เมตรต่อชั่วโมง) เป็นน้ำคุณภาพดี แต่บางพื้นที่เป็นน้ำกร่อย และมีตะกอนของสนิมเจือปน พบได้ที่พื้นที่อำเภอสามโคก อำเภอกลองหลวง อำเภอธัญบุรี และอำเภอเมือง

4.2 ระบบชลประทานและพื้นที่รับน้ำชลประทาน

แหล่งน้ำชลประทานจังหวัดปทุมธานีได้รับน้ำชลประทานจากโครงการเจ้าพระยาใหญ่ แยกเป็นโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษารังสิตเหนือ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษารังสิตใต้ และโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาพระยาบรรลือ รวมพื้นที่รับน้ำชลประทานประมาณ 688,485 ไร่ หรือร้อยละ 72 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด โดยมีการส่งน้ำผ่านคลองรังสิตประยูรศักดิ์ คลองพระอุดม และคลองซอยต่าง ๆ ตั้งแต่คลองหนึ่งถึงคลองสิบสี่ทั้งสายบน และสายล่าง ครอบคลุมพื้นที่อำเภอต่าง ๆ ดังนี้

อำเภอธัญบุรีได้แก่ คลองรังสิตประยูรศักดิ์ และคลองระบายน้ำที่ 1-14

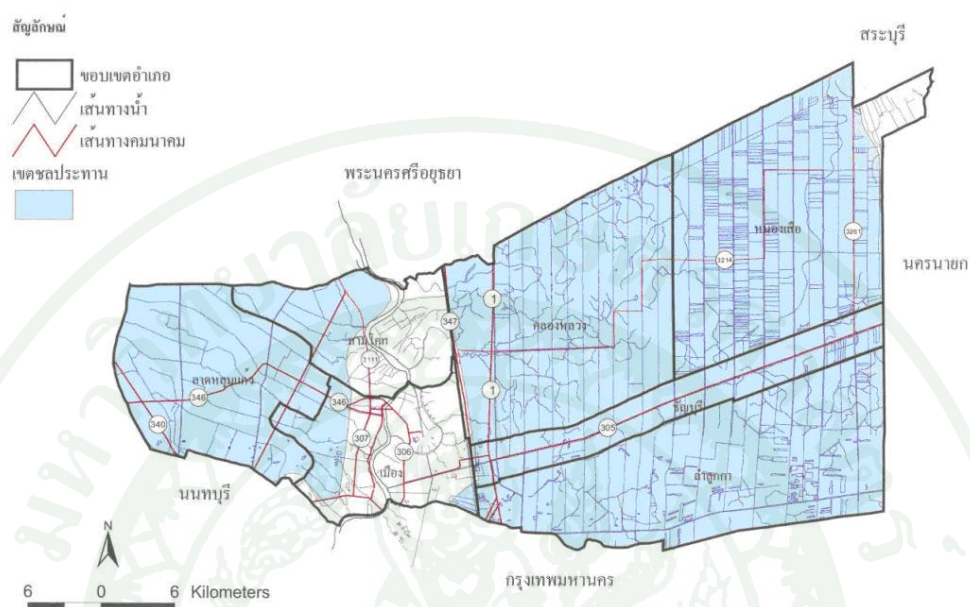
อำเภอกลองหลวงได้แก่ คลองชลประทานที่ 1-7 และคลองรพีพัฒน์

อำเภอลำลูกกาได้แก่ คลองหกวาสายล่าง และคลองระบายน้ำที่ 1-14

อำเภอหนองเสือได้แก่ คลองชลประทานที่ 8-14 และคลองรพีพัฒน์

ระบบคลองส่งน้ำชลประทานในจังหวัดปทุมธานี เป็นคลองที่ขุดได้เป็นแนวตรง มากที่สุดในประเทศไทย มีโครงการเชิงราก-คลองค่าน ซึ่งได้รับน้ำจากคลองชัยนาท-ป่าสัก ทำให้

ทุ่งรังสิต และทุ่งโครงการเชียงราก-คลองด่าน มีน้ำสมบูรณ์สามารถระบายน้ำได้ตามความต้องการใช้น้ำของเกษตรกร (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 เขตชลประทาน และแหล่งน้ำของจังหวัดปทุมธานี

ที่มา: ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศและสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 5 (2548)

5. การผลิตข้าวในพื้นที่จังหวัดปทุมธานี

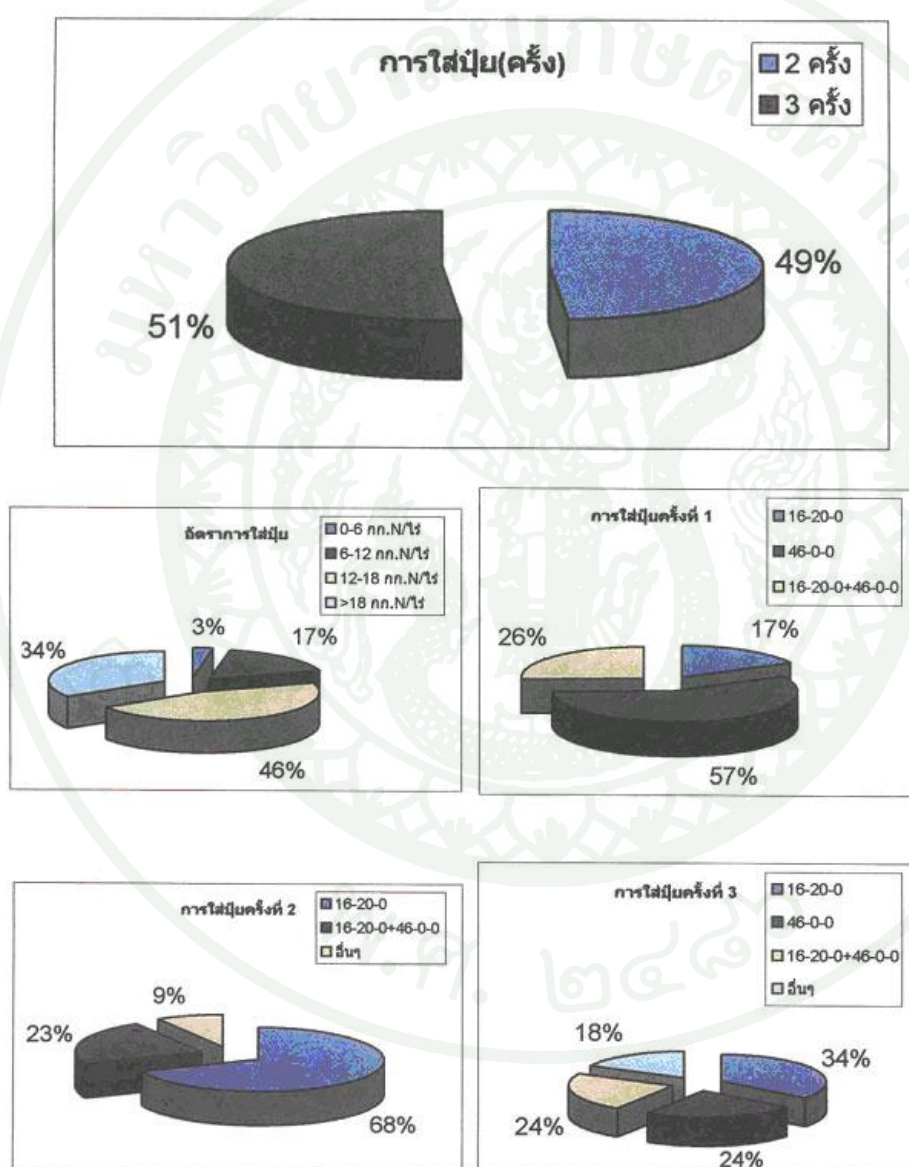
5.1 พันธุ์ข้าว

เกษตรกรส่วนใหญ่เกือบร้อยละ 85 ปลูกข้าวพันธุ์สุพรรณบุรี 1 โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอลำลูกกา 13 ราย พันธุ์ข้าวอื่น ๆ ที่ปลูกรองลงมาได้แก่ พันธุ์สุพรรณบุรี 90 , พิษณุโลก 2 และพันธุ์พื้นเมืองเช่น โพธิ์เงิน และพวงทอง

5.2 การใส่ปุ๋ย

เกษตรกรมีการใส่ปุ๋ย 2 และ 3 ครั้งในจำนวนใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 50 โดยประมาณ มีอัตราการใส่ปุ๋ยในโตรเจนรวมตลอดฤดูอยู่ที่ 12-18 กิโลกรัม N.ต่อไร่ มากที่สุดคือประมาณ

ร้อยละ 45 และมีการใส่ปุ๋ยมากกว่า 18 กิโลกรัม N.ต่อไร่อยู่ถึงประมาณร้อยละ 35 และพบต่ำกว่าร้อยละ 20 ที่มีการใส่ปุ๋ย 6-12 กิโลกรัม N.ต่อไร่ สำหรับการใส่ปุ๋ยครั้งแรกมีการใช้ปุ๋ย 46-0-0 มากที่สุดร้อยละ 60 โดยประมาณ และมีการใช้ปุ๋ย 16-20-0 ต่ำกว่าร้อยละ 20 การใส่ปุ๋ยครั้งที่ 2 พบว่ามีการใช้ปุ๋ย 16-20-0 ผสมกับปุ๋ย 46-0-0 มากที่สุดร้อยละ 70 โดยประมาณ และครั้งที่ 3 มีการใช้ปุ๋ย 16-20-0 มากกว่า 46-0-0 เล็กน้อยคือ ร้อยละ 30 และ 25 ตามลำดับ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 การใช้ปุ๋ยของเกษตรกรจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2545

ที่มา: ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 5 (2548)

5.3 การกำจัดวัชพืช

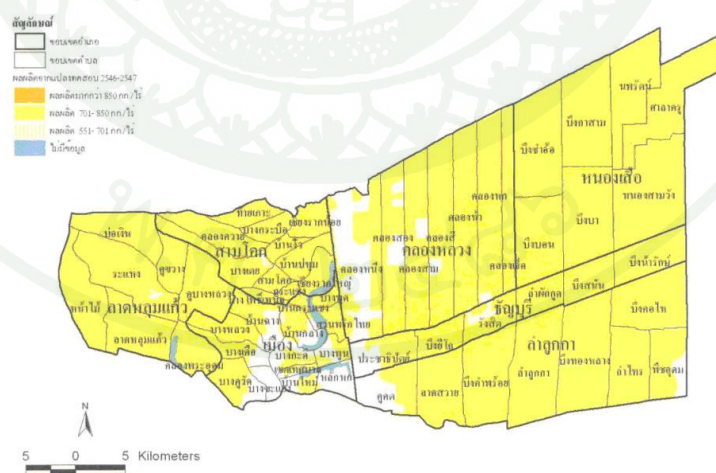
เกษตรกรใช้วิธีควบคุมวัชพืชหลังออกประมาณ 2 ครั้งที่ระยะข้าวอายุ 10-15 วัน และ 45-60 วัน ตามลำดับ มีเกษตรกรบางส่วนที่มีการควบคุมวัชพืชร่อนงอกร่วมด้วย

5.4 การเก็บเกี่ยวและการนวด

ระดับผลผลิตข้าวของเกษตรกรจังหวัดปทุมธานี ฤดูนาปี พ.ศ. 2545 เช่นเดียวกับการเก็บเกี่ยวข้าวในเขตภาคกลางทั่วไป เกษตรกรใช้วิธีเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องเกี่ยวนวดที่ได้นัดหมายว่าจ้างไว้ล่วงหน้า และจำหน่ายผลผลิตให้กับโรงสีในวันเก็บเกี่ยว

5.5 ผลผลิต

ผลผลิตข้าวเฉลี่ยส่วนใหญ่ (ได้แก่ อำเภอเมือง คลองหลวง หนองเสือ ลำลูกกา และ ธัญบุรี) ผลิตมากกว่า 500 กิโลกรัมต่อไร่ ผลผลิตข้าวสูงสุด 820 กิโลกรัมต่อไร่ ที่ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี และผลผลิตข้าวต่ำสุด 304 กิโลกรัมต่อไร่ ที่ตำบลบางคูหลวง อำเภอลาดหลุมแก้ว ใช้ข้าวสุพรรณบุรี 1 และพวงทอง ตามลำดับ (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 ระดับผลผลิตข้าวตามศักยภาพการผลิตของจังหวัดปทุมธานี พ.ศ. 2546-2547

ที่มา: ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 (2548)

ศูนย์ข้าวชุมชน

แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์ข้าวชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) ได้กล่าวถึงการดำเนินการก่อตั้งศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน (ปัจจุบัน เรียกว่า ศูนย์ข้าวชุมชน) ซึ่งได้เริ่มดำเนินการขึ้นตั้งแต่ปี 2543 โดยมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดี ทำให้การทำนาได้ผลผลิตข้าวต่อไร่ต่ำ คุณภาพไม่ดีและขายไม่ได้ราคา นอกจากนี้เกษตรกรยังใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ไม่ถูกต้องหรือเหมาะสม ทำให้มีต้นทุนการผลิตสูง ขายข้าวเปลือกได้กำไรน้อย ดังนั้น ทางราชการจึงต้องการให้ชุมชนโดยเกษตรกรทำนา จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรผลิตเมล็ดพันธุ์ดีเพื่อใช้ในชุมชน เน้นให้มีการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืนมีเมล็ดพันธุ์ดีใช้ตลอดไป เป็นศูนย์กลางของชาวนาในด้านการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี รวมทั้งเป็นจุดสาธิตเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวไปสู่ชุมชน โดยองค์ประกอบของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ประกอบด้วย สถานที่ตั้งศูนย์พร้อมอุปกรณ์ผลิตเมล็ดพันธุ์แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชุมชนหรือเกษตรกรที่เป็นสมาชิก และกองทุนการผลิตซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สนับสนุนให้ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนเกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว (2551) ได้ให้ความสำคัญของการส่งเสริมการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวในชุมชน การใช้เทคโนโลยีที่ถูกต้อง การบริหารจัดการร่วมกันของชาวนาเพื่อให้ชาวนามีรายได้เพิ่ม สร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของชาวนาในอนาคต จึงได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ที่จัดตั้งขึ้นโดยกรมส่งเสริมการเกษตรไว้แล้วจำนวนกว่า 4,000 แห่ง และขยายการจัดตั้งให้ได้ 7,000 ศูนย์ในอนาคต เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ปลูกข้าว 56 ล้านไร่ โดยชื่อ “ศูนย์ข้าวชุมชน” เป็นชื่อเรียก “ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน”

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว (2551) ได้กล่าวว่า แนวคิดการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตพืชและพัฒนาการเกษตรของประเทศ การเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมเป็นสิ่งจำเป็นในสภาพปัจจุบันและอนาคตในบรรดาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เช่น การใช้พันธุ์พืชที่ดี ปุ๋ยเคมี ยาเคมี การเกษตรกรรมต่าง ๆ นั้น การเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ที่ดีเป็นวิธีที่จะเพิ่มผลผลิตของเกษตรกรโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดและเหมาะสมกับสภาพการเกษตรไทย ซึ่งส่วนใหญ่ยังมี

ข้อจำกัดในการลงทุน นอกจากนี้พันธุ์พืชที่ดียังมีผลให้คุณภาพของผลผลิตที่ดีขึ้นทำให้เกษตรกรจำหน่ายได้ในราคาที่สูงขึ้นไปด้วย ดังนั้น การวิจัยและพัฒนาพันธุ์ ตลอดจนการกระจายเมล็ดพันธุ์ที่ดีที่ได้จากการปรับปรุงพันธุ์แล้วไปสู่เกษตรกรจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว (2551) ได้กล่าวถึงสถานการณ์การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของประเทศไทยว่า มีพื้นที่ทำนาประมาณ 60 ล้านไร่ มีความต้องการใช้พันธุ์ข้าวเพาะปลูก 900,000 ตัน/ปี สำหรับนาปี ประมาณ 57-58 ล้านไร่ และนาปรังประมาณ 8-9 ล้านไร่ ในขณะที่หน่วยราชการสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ได้ไม่ถึง 70,000 ตัน/ปี (คิดเป็นร้อยละ 7.7 ของความต้องการทั้งหมด) โดยที่ข้าวเป็นพืชที่ผสมตัวเอง โอกาสในการกลายพันธุ์จึงมีน้อย ดังนั้น เกษตรกรจึงสามารถเก็บรักษาพันธุ์ข้าวไว้ใช้เอง โดยการคัดรงจากต้นข้าวในแปลงนาซึ่งการดำเนินการไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ทุก ๆ 4 ปี ปัจจุบันเกษตรกรมีการใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ดี คิดเป็นร้อยละ 82 ของพื้นที่ทำนาปี ในจำนวนนี้บางส่วนใช้พันธุ์ข้าวมานานกว่า 4 ปี ส่งผลให้ผลผลิตและคุณภาพต่ำขายไม่ได้ราคา ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องตั้งศูนย์ข้าวชุมชนขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ดีประจำท้องถิ่นโดยมีแนวคิดเกี่ยวกับศูนย์ข้าวชุมชน ควรประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ ได้แก่

1. วัตถุประสงค์ของศูนย์ข้าวชุมชน
2. องค์ประกอบของศูนย์ข้าวชุมชน
3. บทบาทและภารกิจศูนย์ข้าวชุมชน
4. วิธีการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน

วัตถุประสงค์ของศูนย์ข้าวชุมชน

1. เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีไว้ใช้อย่างเพียงพอและต่อเนื่อง
2. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการผลิตข้าวและพัฒนาเกษตรกรให้มีความสามารถในการผลิตและการจัดการผลผลิตข้าว รวมทั้งสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

องค์ประกอบของศูนย์ข้าวชุมชน

กรมการข้าว (2552) ได้กำหนดองค์ประกอบของศูนย์ข้าวชุมชน ดังนี้

1. แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ เป็นแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในชุมชน และสาธิตเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสม
2. สถานที่ตั้งศูนย์ข้าวชุมชน/อุปกรณ์ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นพื้นที่ที่มีบริเวณกว้างขวางพอสมควร ใช้เป็นแหล่งรวบรวมผลิตผลและกระจายพันธุ์ข้าวที่ได้จากแปลง 200 ไร่ อาจมีอุปกรณ์การผลิตเมล็ดพันธุ์อย่างง่าย อาจเป็นสถานที่ทำงานของคณะกรรมการ สถานที่จัดประชุมสมาชิก หรือเป็นโรงเรียนเกษตรกร
3. ชุมชน/เกษตรกรสมาชิก/คณะกรรมการ เป็นเจ้าของศูนย์ข้าวชุมชนดำเนินงานร่วมกัน โดยจัดตั้งเป็นองค์กรที่มีคณะกรรมการทำหน้าที่บริหารจัดการงานพัฒนาการผลิตและการตลาดเพื่อชุมชน
4. กองทุนการผลิต คือ เงินทุนที่ได้จากการบริหารงานผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว รวมทั้งที่เก็บคืนจากเกษตรกรสมาชิกในส่วนของปัจจัยการผลิตที่ได้รับจากทางราชการ หรือเงินที่ได้มาจากแหล่งอื่น ๆ

บทบาทและภารกิจศูนย์ข้าวชุมชน

กรมการข้าว (2552) ได้กำหนดบทบาทและภารกิจของศูนย์ข้าวชุมชน ดังนี้

1. ผลิตและกระจายพันธุ์ดีไปสู่เกษตรกรเป้าหมายในชุมชน กล่าวคือ กำหนดให้แต่ละศูนย์มีขอบเขตพื้นที่เป้าหมายประมาณ 8,000 ไร่ แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขนาด 200 ไร่ เพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวปีละประมาณ 50 ตัน กระจายไปในพื้นที่หรือเกษตรกรเป้าหมายปีละประมาณ 2,600 ไร่ ทั้งนี้ ศูนย์ข้าวชุมชนจะต้องมีแผนกำหนดพื้นที่กระจายพันธุ์ข้าวในขอบเขตพื้นที่ เป้าหมายอย่างชัดเจนในแต่ละปี

2. ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวแก่เกษตรกรเป้าหมาย โดยอาศัยกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร กล่าวคือ ทุกศูนย์ข้าวชุมชนจะต้องคัดเลือกเกษตรกรประมาณ 20 คน เพื่อเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง เน้นการฝึกปฏิบัติและพิสูจน์ทราบด้วยตนเองตลอดฤดูกาลปลูกข้าว เกษตรกรที่ผ่านการฝึกอบรมแต่ละครั้งจะต้องถ่ายทอดสิ่งที่ได้รับไปสู่เกษตรกรเป้าหมายต่อไป

3. บริหารจัดการศูนย์ข้าวชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ โดยการจัดให้มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ เพื่อเป็นผู้แทนเกษตรกรเป้าหมายทั้งหมดทำหน้าที่ในการวางแผนและกระจายพันธุ์ ร่วมถ่ายทอดเทคโนโลยี ตลอดจนเก็บรวบรวมเงินกองทุนจากผลตอบแทนที่ได้รับจากการสนับสนุนของทางราชการ เพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการผลิตเมล็ดพันธุ์ดีทุกปีตลอดไป ทั้งนี้กำหนดให้มีการประชุมเพื่อพบปะหารือในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ ๆ

4. เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการผลิต การตลาดข้าว และสังคมเกษตรกร เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดในการถ่ายโอนอำนาจจากภาครัฐลงสู่ท้องถิ่น ซึ่งชุมชนจะเป็นแกนหลักสำคัญต่อการพัฒนาการผลิตและการตลาดข้าว โดยภาครัฐจะเป็นเพียงผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก ดังนั้น บทบาทหรือภารกิจนี้จึงเท่ากับเป็นการเตรียมการไว้สำหรับอนาคตอันใกล้ ศูนย์ข้าวชุมชนแต่ละศูนย์จะต้องมีการเชื่อมโยงกับองค์การบริหารส่วนตำบล และเป็นจุดที่ภาครัฐจะนำเอาโครงการต่าง ๆ ลงไปดำเนินงานร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการผลิตการตลาดข้าว ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

วิธีการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน

กรมการข้าว (2552) ได้กำหนดกลยุทธ์และวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

ศูนย์ข้าวชุมชนเป็นศูนย์กลางเกษตรกรในด้านการผลิต และกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีไปสู่เกษตรกรในชุมชน รวมทั้งเป็นจุดสาธิตเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่มีขอบเขตแต่ละศูนย์ประมาณ 8,000 ไร่ ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ทุกระดับ มีเป้าหมายในการขยายผลที่ชัดเจน รวมทั้งมีการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยั่งยืนถาวร มีชุมชนโดยเกษตรกรที่รวมตัวกันเป็นองค์กร เป็นผู้รับผิดชอบบริหารจัดการและเป็นผู้รับผลประโยชน์ ดังนั้น ศูนย์ข้าวชุมชนจึงเป็นรากฐานที่มุ่งหวังให้เป็นศูนย์กลางในงานพัฒนาการผลิตข้าวของประเทศไทย

ในอนาคต ดังนั้น บทบาทของศูนย์ข่าวชุมชนจึงเป็นมากกว่าแปลงสาธิต หรือแปลงส่งเสริมข้าวธรรมชาติ ดังเช่นที่ได้มีการดำเนินการมาแต่อดีต และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดขั้นตอนและวิธีปฏิบัติงานศูนย์ข่าวชุมชน ดังนี้

การดำเนินงานผลิตและกระจายพันธุ์ข้าว

1. การคัดเลือกพื้นที่และเกษตรกร

1.1 พิจารณาลงในพื้นที่ตำบลที่มีความพร้อมทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และชุมชน เพื่อสนับสนุนกิจกรรมศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

1.2 เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่มีความสำคัญ มีพื้นที่ขนาดใหญ่ 8,000 ไร่ ติดต่อกัน ถ้าอยู่ในขอบเขตตำบลเดียวกัน จะช่วยให้เป้าหมายมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยพิจารณาดังนี้

1.2.1 ถ้าตำบลมีพื้นที่ปลูกข้าว 8,000 ไร่ อยู่แล้ว สามารถตั้งศูนย์ข่าวชุมชนได้ 1 ศูนย์ แต่ถ้ามีพื้นที่มากกว่านี้ให้ตั้งศูนย์ข่าวชุมชนเพิ่มได้อีก

1.2.2 ถ้าตำบลมีพื้นที่ไม่ถึงเกณฑ์ ให้รวมกันจัดตั้งศูนย์กับตำบลใกล้เคียงจนมีพื้นที่ตามเกณฑ์

1.2.3 ถ้ามีพื้นที่ปลูกข้าวกระจายกระจาย ให้รวมกันจัดตั้งศูนย์จากหลาย ๆ ตำบล หรืออำเภอ จนมีพื้นที่ตามเกณฑ์

1.3 ความเหมาะสมทางด้านพื้นที่ คือ สภาพดินดีและมีน้ำดีพอสมควร ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุผลได้ง่ายขึ้นในเบื้องต้น

1.4 ชุมชนหรือเกษตรกรต้องมีความเข้มแข็ง สนใจและสมัครใจพร้อมที่จะเข้าร่วม โดยเข้าใจในหลักวิธีการและเป้าหมายของโครงการอย่างแท้จริง ทั้งนี้ในการเริ่มต้นควรประชุมชี้แจงกับคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดองค์กรเกษตรกร ศูนย์ข่าวชุมชน และเป้าหมายพื้นที่กระจายพันธุ์ข้าว

1.5 ตัวแทนชุมชนหรือเกษตรกรซึ่งจะใช้พื้นที่เป็นจุดที่ตั้งศูนย์ข้าวชุมชน มีบริเวณพื้นที่กว้างขวางพอที่จะเป็นสถานที่รวบรวมผลผลิต ปรับปรุงสภาพและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนเป็นสถานที่จัดประชุม บริหารจัดการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวแก่เกษตรกรเป้าหมาย นอกจากนี้อาจเตรียมไว้เพื่อการจัดหาวัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ เพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในอนาคต เช่น เครื่องอบลดความชื้น เครื่องบรรจุ เครื่องคัดแยกทำความสะอาด ฯลฯ

2. การจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่

2.1 วัตถุประสงค์ในการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ มี 2 ประการ คือ

2.1.1 ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อใช้ในชุมชน ปีละประมาณ 50 ตัน กระจายในพื้นที่เป้าหมาย ดังนี้

ปีที่ 1 พื้นที่กระจายพันธุ์ดี จำนวน 2,600 ไร่

ปีที่ 2 พื้นที่กระจายพันธุ์ดี จำนวน 2,600 ไร่

ปีที่ 3 พื้นที่กระจายพันธุ์ดี จำนวน 2,600 ไร่

ในปีที่ 4 จะย้อนกลับมากระจายพันธุ์ในพื้นที่ที่กระจายไปแล้วในปีที่ 1 หมุนวนใหม่ เท่ากับว่าเกษตรกรสมาชิกจะได้รับการส่งเสริมพันธุ์ข้าวใหม่ทุก ๆ 3 ปี ตามหลักวิชาการ

2.1.2 สาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสม (Good Agricultural Practice: GAP) ให้แก่เกษตรกรเป้าหมาย 8,000 ไร่ การสาธิตและถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อให้เกษตรกรเป้าหมายรับไปปฏิบัติตาม มีจุดมุ่งหมาย คือ

ก. เพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่ให้สูงขึ้น

ข. เพิ่มคุณภาพข้าวโดยการเพิ่มเปอร์เซ็นต์ต้นข้าว และได้ผลผลิตข้าวที่
ถูกสุขอนามัย

ค. ลดต้นทุนการผลิตข้าว ซึ่งแต่ละพื้นที่หรือแต่ละศูนย์จะต้องมีการกำหนด
เป้าหมายในการพัฒนาที่ชัดเจน เช่น เพิ่มผลผลิตข้าวจาก 400 เป็น 430 กิโลกรัมต่อไร่ โดยพิจารณา
จากผลผลิตฐานเดิมในปัจจุบันหรือเพิ่มเปอร์เซ็นต์ต้นข้าว จาก 35% เป็น 40% หลังจากนั้นจะต้องมี
การประเมินว่าเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

2.2 การเลือกชนิดพันธุ์ข้าวเพื่อจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ควรเป็นการตัดสินใจของ
ชุมชน โดยการแนะนำของเจ้าหน้าที่ พิจารณาจากความเหมาะสมทางด้านพื้นที่และตลาด ส่วนการ
ใช้เทคโนโลยีควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมพัฒนาที่ดิน เพื่อให้ได้
เทคโนโลยีที่ถูกต้องเหมาะสมกับพื้นที่อย่างแท้จริง

2.3 ศูนย์ข้าวชุมชนที่จัดตั้งขึ้น รับผิดชอบในการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่
มีส่วนร่วมในการลงทุนค่าเตรียมดิน ค่าแรงงาน ค่าสารเคมี และค่าอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำนา
และผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

2.4 เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัด อำเภอและตำบลต้องจัดทำแผนให้ชัดเจน
เพื่อตรวจเยี่ยม ดูแล แนะนำ และช่วยเหลือด้านการทำแปลงตามหลักวิชาการ และการขยาย
เทคโนโลยีที่ถูกต้องและเหมาะสมไปสู่เกษตรกรเป้าหมายในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาจกำหนดให้
จุดทำแปลงเป็นจุดสาธิต และมีเกษตรกรเป็นวิทยากรเกษตรกร เพื่อเป็นแกนในการถ่ายทอด
เทคโนโลยี

2.5 เจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวและศูนย์วิจัยข้าวที่ได้รับมอบหมายจะดูแลให้คำแนะนำ
ในกระบวนการผลิตเมล็ดพันธุ์ ตั้งแต่เริ่มเพาะปลูก จนกระทั่งเก็บรักษาหรือกระจายพันธุ์ ทั้งนี้โดย
การจัดทำแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน

3. การรวบรวมผลผลิต

3.1 ศูนย์ข้าวชุมชนเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวจากแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ ตากให้แห้ง โดยใช้ตาดำในลอนปูพื้นรองตาก หรือใช้อุปกรณ์อื่น ๆ และควรจะต้องมีการทำความสะอาด เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดีได้มาตรฐาน ทั้งนี้ควรสุ่มตัวอย่างเมล็ดพันธุ์ ส่งให้ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวตรวจสอบมาตรฐาน

3.2 บรรจุมูลเมล็ดพันธุ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วจากเจ้าหน้าที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ลงในภาชนะ เช่น กระสอบหรือถังแดงที่ได้มาตรฐาน เพื่อรอการกระจายพันธุ์ หากศูนย์ข้าวชุมชนเงินทุนมาก อาจบรรจุมูลเมล็ดพันธุ์ลงในกระสอบที่มีตราหรือยี่ห้อที่ศูนย์ข้าวชุมชนกำหนด

4. การกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว

4.1 วิธีการกระจายพันธุ์อาจทำได้หลายวิธี เช่น การจำหน่าย การแลกเปลี่ยน การให้ยืม ไปปลูกแล้วคืนภายหลังพร้อมดอกเบี้ย ทั้งนี้แล้วแต่ศูนย์จะบริหารจัดการตามความเห็นชอบของชุมชน หรือเกษตรกรเป้าหมายผู้เป็นสมาชิก

4.2 การกระจายเมล็ดพันธุ์อาจเกิดขึ้นในระยะเวลาต่างกัน คือ

4.2.1 เมื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ได้แล้วกระจายไปสู่เกษตรกรเป้าหมายทันที กรณีนี้ภาระในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์จะเป็นของเกษตรกรผู้ซื้อเมล็ดพันธุ์และจะต้องเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ไว้จนกระทั่งถึงฤดูกาลเพาะปลูกข้าวต่อไป

4.2.2 เมื่อผลิตเมล็ดพันธุ์แล้วกระจายไปสู่เกษตรกรเป้าหมายต่อเมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป กรณีนี้ภาระในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์จะเป็นของศูนย์ผู้ผลิต ประเด็นสำคัญคือจะต้องมีการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ให้คงสภาพดีตามหลักวิชาการทุกขั้นตอน

4.2.3 กรณีศูนย์ข้าวชุมชนไม่สามารถปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ได้ เช่น ในเขตชลประทาน ศูนย์ข้าวชุมชนควรประสานงานกับสหกรณ์การเกษตรในพื้นที่ โรงสี พ่อค้าเมล็ดพันธุ์ (ลุงขาว) ในการเข้าร่วมโครงการโดยดำเนินการเป็นคู่สัญญา (Contract Farming) ให้เข้ามารับ

ซื้อข้าวเปลือกหลังจากเก็บเกี่ยว แล้วนำไปตากลดความชื้น และปรับปรุงสภาพให้มีมาตรฐานแล้ว บรรจุกอง หรือศูนย์ข้าวชุมชนจ้างให้ดำเนินการแล้วนำเมล็ดพันธุ์ มาจำหน่ายให้กับสมาชิกในพื้นที่ ไข่ขาวในราคาที่กำหนดร่วมกัน

5. การถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร

โรงเรียนเกษตรกร (Farmers Field School) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มปลูก จนถึงเก็บเกี่ยว

การถ่ายทอดเทคโนโลยีตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เน้นกระบวนการให้ การศึกษาโดยเกษตรกรร่วมกันทำการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by Doing) เริ่มตั้งแต่ การวางแผน ศึกษา วิเคราะห์ทดลอง และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการพบปะกันระหว่างเกษตรกร กับเจ้าหน้าที่ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงระยะเก็บเกี่ยว แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และตัดสินใจ วิธีการนี้เป็นการฝึกให้เกษตรกรได้มีโอกาสคิด และตัดสินใจด้วยตนเอง โดยนำ คำแนะนำทางวิชาการ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฝึกทำด้วยตนเอง เพื่อพิสูจน์และเปรียบเทียบผล ทั้งนี้โดยการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดของเจ้าหน้าที่หรือวิทยากรเกษตรกร

ระหว่างการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ จัดเป็นแปลงสาธิต ขณะเดียวกัน จะต้องมีการนำเกษตรกรเป้าหมายมาศึกษาเยี่ยมชม และอาศัยกิจกรรมเสริมและการสนับสนุนอื่น ๆ เช่น การอบรม การดูงาน โดยการใช้กระบวนการโรงเรียนเกษตรกรเพื่อช่วยในการเผยแพร่ เทคโนโลยี ทั้งนี้จะต้องมีการประเมินผลการใช้เทคโนโลยีด้วย

การบริหารศูนย์ข้าวชุมชน

1. การจัดองค์กรเกษตรกร/คณะกรรมการบริหารศูนย์ข้าวชุมชน

เกษตรกรที่จะเข้าร่วมโครงการมี 2 ส่วน คือ เกษตรกรที่ร่วมจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ และเกษตรกรที่อยู่ในเป้าหมายพื้นที่ 7,800 ไร่ มีวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 เกษตรกรผู้จัดทำแปลง 200 ไร่ จะต้องมีการรวมกลุ่มกันประมาณ 20 คน โดยจัดตั้งเป็นองค์กรมีตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ทำหน้าที่วางแผนและดำเนินการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ และผลิตเมล็ดพันธุ์กระจายพันธุ์ตลอดจนดำเนินธุรกิจด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว ทั้งนี้ให้คณะกรรมการชุดนี้เป็นกรรมการบริหารศูนย์ข้าวชุมชนไปในขณะเดียวกันมีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งข้อปฏิบัติอื่น ๆ เช่น การคัดเลือกตำแหน่งต่าง ๆ วาระการดำรงตำแหน่ง วาระการประชุม การอนุมัติ อนุญาต การจัดซื้อจัดจ้าง การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ การบริการงานทั่วไป ตลอดจนการบริหารเงินกองทุนที่ได้จากการดำเนินธุรกิจเมล็ดพันธุ์ และการจัดสรรประโยชน์ ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรเป้าหมายที่เป็นสมาชิก และผู้นำท้องที่เข้าร่วมด้วย ซึ่งในองค์กรดังกล่าวข้างต้นควรเพิ่มเกษตรกรสมาชิก ผู้แทนหมู่บ้าน หรือผู้แทนกลุ่มผู้รับการกระจายพันธุ์ ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อมีส่วนร่วมในการพิจารณาด้านต่าง ๆ

1.2 เกษตรกรเป้าหมาย 7,800 ไร่ มีการจัดทำทะเบียนเกษตรกรเป้าหมายซึ่งร่วมเป็นสมาชิกให้ชัดเจน เพื่อผลด้านการกระจายเมล็ดพันธุ์จากแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ 200 ไร่ โดยแบ่งเป้าหมายกระจายพันธุ์เป็น 3 ส่วน ๆ ละประมาณ 2,600 ไร่ เพื่อกระจายพันธุ์ในช่วงเวลา 3 ปี และควรจัดประชุมเพื่อจัดทำข้อตกลงเบื้องต้นในเป้าหมายกระจายพันธุ์ในปีต่อไปว่าจะเป็นเกษตรกรในพื้นที่ใด และควรมีการพิจารณาวิธีการกระจายพันธุ์ข้าวร่วมกันว่าจะใช้วิธีการจำหน่าย หรือแลกเปลี่ยน หากใช้วิธีการจำหน่ายจะกำหนดราคาเท่าใด

1.3 คณะกรรมการบริหารศูนย์ข้าวชุมชน

การจัดให้มีคณะกรรมการบริหารศูนย์เพื่อเป็นผู้แทนเกษตรกรทั้งหมด ทำหน้าที่ในการวางแผนและกระจายพันธุ์ ร่วมถ่ายทอดเทคโนโลยีตลอดจนเก็บรวบรวมเงินกองทุนจากผลตอบแทนที่ได้รับจากการสนับสนุนของทางราชการ เพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิตที่จำเป็นในการผลิตเมล็ดพันธุ์ในปีต่อไป ทั้งนี้ กำหนดให้มีการประชุมเพื่อพบปะหารือในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ ๆ โดยควรมีคณะกรรมการด้านต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ โดยมีคณะกรรมการบริหารศูนย์เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการในภาพรวม มีองค์ประกอบ ดังนี้

1.3.1 คณะกรรมการบริหารศูนย์ ประกอบด้วยกรรมการ 5-7 คน ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ประชาสัมพันธ์/กรรมการ 1-2 คน โดยมีบทบาทหน้าที่ในการ

กำหนดนโยบายและวิสัยทัศน์ในการดำเนินงาน กำหนดแผนและเป้าหมายในการปฏิบัติงาน จัดหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม แสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ควบคุมกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์ให้บรรลุเป้าหมาย

1.3.2 คณะกรรมการฝ่ายบริหารกองทุน ประกอบด้วยกรรมการ 3-5 คน มีบทบาทหน้าที่ในการจัดหาทุน กำหนดระเบียบกองทุน เพื่อสร้างหลักเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์กองทุน และการเก็บรักษาให้เกิดประสิทธิภาพและโปร่งใสตรวจสอบได้

1.3.3 คณะกรรมการฝ่ายผลิตเมล็ดพันธุ์ และตรวจสอบแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ ประกอบด้วยกรรมการ 3-5 คน มีบทบาทหน้าที่ในการวางแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ ทั้งชนิดและปริมาณ กำหนดพื้นที่และคัดเลือกสมาชิกผู้ทำแปลง วางแผนการจัดอบรมผู้จัดทำแปลง ตรวจสอบคุณภาพแปลงและเมล็ดพันธุ์ ปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ รวมทั้งบรรจุและเก็บรักษา

1.3.4 คณะกรรมการฝ่ายตลาดและการกระจายเมล็ดพันธุ์ ประกอบด้วยกรรมการ 3-5 คน มีบทบาทหน้าที่ในการวางแผนการกระจายพันธุ์ ประชาสัมพันธ์ จัดหาตลาด แหล่งเงินทุน เป็นต้น

1.3.5 คณะกรรมการฝ่ายอื่น ๆ เช่น โรงสี โรงปุ๋ย หรือเครื่องจักรกล เป็นต้น เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์ข้าวชุมชน ให้เกิดประสิทธิภาพและมีส่วนร่วมของสมาชิก

2. การจัดเวทีชุมชน

การจัดทำเวทีชุมชนของทุกภาคส่วน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการผลิตและการตลาดข้าวในชุมชน โดยใช้เวทีดังกล่าวเพื่อระดมความคิดเห็นในการค้นหาแนวทาง วิธีการ ผู้ดำเนินการ ผู้ร่วมดำเนินการ และผู้ให้การสนับสนุน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมหรือสัญญาชุมชนในเรื่องการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าว และการสร้างเครือข่ายในการจัดการผลิตข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน ในมุมมองที่หลากหลายมิติ

2.1 วัตถุประสงค์

เพื่อให้คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน สมาชิกและผู้เกี่ยวข้องในชุมชน มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนในแต่ละปี ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1.1 ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีในท้องถิ่นโดยศูนย์ข้าวชุมชน

2.1.2 การกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีจากศูนย์ข้าวชุมชนสู่ชุมชนเกษตรกร

2.1.3 การบริหารจัดการของศูนย์ข้าวชุมชน

2.1.4 การสร้างเครือข่ายกับผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนเพื่อการจัดการผลผลิต

2.2 เป้าหมาย

จัดเวทีชุมชนศูนย์อย่างน้อย 1 ครั้ง/ปี

2.3 แนวทางการดำเนินงาน

2.3.1 องค์ประกอบของผู้เข้าร่วมในเวทีชุมชน ควรมีให้ครบทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการจัดเวทีเป็นไปอย่างสมบูรณ์ ครอบคลุมทุกแง่มุมในการระดมความคิดเห็น ดังนี้

ก. ภาคประชาชน ได้แก่ เกษตรกรชั้นนำ (Smart Farmer) ของตำบลที่จัดเวทีชุมชน และจากตำบลที่มีการดำเนินงาน โครงการ คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนของตำบลที่จัดเวทีชุมชน ผู้แทนเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ (ไข่แดง: 200 ไร่) และเกษตรกรผู้ผลิตข้าว (ไข่ขาว ขอบเขต 8,000 ไร่) จากทุกหมู่บ้านตำบลที่มีการจัดเวทีชุมชน

ข. องค์กรท้องถิ่นและภาคเอกชน ได้แก่ นายก อบต. หรือรองนายก อบต. ปลัด อบต. สหกรณ์การเกษตร โรงสีภาคเอกชน เอกชนผู้ประกอบการธุรกิจเมล็ดพันธุ์ (ถ้ามี) ผู้ประกอบการธุรกิจเมล็ดพันธุ์และปัจจัยการผลิต ผู้ประกอบการธุรกิจเครื่องจักรกลการเกษตร เป็นต้น

ค. ภาครัฐ ได้แก่ นายอำเภอ ผู้แทนสำนักงานเกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ผู้แทน ธ.ก.ส. ผู้แทนสหกรณ์จังหวัด ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์วิจัยข้าว และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.3.2 ให้มีการรับสมัครและคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ ได้แก่ เกษตรกรชั้นนำ (SF: Smart Farmer) เกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ (SP: Seed Producer) และเกษตรกรผู้ผลิตข้าวคุณภาพดี (GP: Grain Production) ในเวทีชุมชน เพื่อหารือข้อตกลงร่วมกันในการวางแผนการดำเนินงานและมอบหมายหน้าที่ของแต่ละภาคส่วน

2.3.3 ให้มีการลงทะเบียน ของผู้มาร่วมเวทีชุมชนในครั้งนั้น

2.3.4 ค้นหาผู้ดำเนินรายการ ซึ่งควรเป็นคนที่ในพื้นที่ที่สามารถกำกับการเสวนาให้อยู่ในขอบเขตของโจทย์คำถามที่ตั้งไว้ให้คิดได้ และถ้าสามารถพูดภาษาท้องถิ่นได้ จะทำให้ชุมชนเกษตรกรที่เข้าร่วมเวทีเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

2.3.5 คณะผู้จัดได้มีการตกลงขั้นตอนและวิธีการ ในการจัดเวทีกันก่อน พร้อมทั้งประเมินสถานการณ์ก่อนการจัดเวทีว่าผู้เข้าร่วมเสวนามาจากภาคส่วนใดบ้าง เพื่อวางบทบาทและหน้าที่อย่างคร่าว ๆ ก่อน ทั้งนี้ เพื่อให้มีการระดมความคิดได้อย่างครอบคลุมในทุกประเด็น

2.3.6 จัดหาผู้สรุปข้อตกลงร่วม หรือสัญญาชุมชน ในแต่ละคำถาม/ประเด็นที่เกี่ยวข้อง นำขึ้นกระดานฟาง/กระดานไวท์บอร์ด ทั้งนี้ เพื่อให้ทุกคนเห็นเหมือนกันว่าเป็นเรื่องอะไร ทำอย่างไร ภาคส่วนใดจะดำเนินการหรือให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างไร เป็นต้น

2.3.7 ก่อนเริ่มดำเนินการเสวนา เปิดเวทีในประเด็นคำถามต่าง ๆ ให้มีการแนะนำตัวของผู้เข้าร่วมเวทีในแต่ละภาคส่วนจนครบถ้วนก่อน แล้วแถลงถึงการจัดเวทีชุมชน รวมทั้งกฎกติกาในการจัดเวที และสิ่งที่ต้องการจากการจัดเวทีครั้งนี้ พร้อมกับการชี้แจงโครงการ โดยเน้น

เฉพาะส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับภาคส่วนที่มาร่วมเวทีในวันนี้ ซึ่งผู้เข้าร่วมเวทีจะต้องให้ความสำคัญร่วมมือในการดำเนินรายการอย่างไร โดยให้ผู้ดำเนินรายการใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ในการแถลง

2.3.8 การระดมความคิดเห็นเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน เมื่อปรับแนวคิดได้ตรงกัน และสร้างความคุ้นเคยกันแล้ว ให้เริ่มโยนคำถามเพื่อให้ได้ข้อตกลงตามวัตถุประสงค์ เมื่อมีการอภิปรายไปพอสมควรแล้วให้มีการสรุปเพื่อขึ้นกระดานในแต่ละประเด็นคำถามเป็นข้อ ๆ ไป และอ่านให้ทุกคนทราบอีกครั้งก่อนการกล่าวขอบคุณและจบการจัดเวที

2.3.9 ผลการจัดเวทีชุมชนหรือสัญญาชุมชน ให้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อแจกจ่ายให้ผู้เข้าร่วมเวทีทุกคนได้อ่านโดยไม่ชักช้า พร้อมทั้งติดประกาศที่ศูนย์ฯ หรือที่ทำการ อบต. และประชาสัมพันธ์เพื่อรับทราบในข้อตกลงร่วมกันของชุมชน และนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานต่อไป

3. การเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานศูนย์ข้าวชุมชน

กรมการข้าวได้จัดทำกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ การจัดชั้นมาตรฐานศูนย์ การออกไปรับรองสถานะศูนย์ การจัดประกวดศูนย์ การออกระเบียบกรมการข้าวว่าด้วยข้อบังคับคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน พ.ศ. 2550 เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2550 เพื่อใช้ถือปฏิบัติ ดังนี้

3.1 การจัดชั้นมาตรฐานของศูนย์ข้าวชุมชน

การดำเนินการจัดชั้นมาตรฐานศูนย์ เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับศักยภาพของศูนย์ข้าวชุมชน และกระตุ้นให้ศูนย์ข้าวชุมชนมีการยกระดับตนเองในอนาคต การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานศูนย์พิจารณาจากองค์ประกอบของศูนย์ฯ ได้แก่ เรื่องการเตรียมการ การจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว 200 ไร่ การกระจายพันธุ์ การสาธิต-ถ่ายทอดเทคโนโลยี องค์การบริหารและชุมชน กองทุนหมุนเวียนและการตลาด และอื่น ๆ

3.2 การออกไปรับรองสถานะศูนย์ข้าวชุมชน

กรมการข้าวออกไปรับรองสถานะศูนย์ข้าวชุมชนที่ผ่านการจัดตั้งและดำเนินงานมาครบ 1 ปี เพื่อเป็นหลักฐานว่าศูนย์ข้าวชุมชนที่มีการจัดตั้ง และดำเนินการอย่างเป็นทางการ เพื่อให้สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน ศูนย์ข้าวชุมชนที่มีคุณสมบัติครบถ้วนสามารถยื่นขอไปรับรองที่สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่

3.3 การจัดประกวดศูนย์ข้าวชุมชน

3.3.1 เพื่อคัดเลือกศูนย์ข้าวชุมชนที่มีผลงานดีเด่นระดับชาติ

3.3.2 เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณและผลงานของศูนย์ข้าวชุมชนให้ปรากฏต่อสาธารณชน

การดำเนินงานกองทุนหมุนเวียนศูนย์ข้าวชุมชน

1. แนวทางการดำเนินงานกองทุนหมุนเวียนศูนย์ข้าวชุมชน

1.1 สนับสนุนปัจจัยการผลิต ได้แก่ เมล็ดพันธุ์และปุ๋ยเคมี จำนวน 3 ปี ผ่านศูนย์ข้าวชุมชนซึ่งมีผู้จัดทำแปลงพันธุ์ข้าวประมาณ 20 คน เพื่อนำไปผลิตเมล็ดพันธุ์ในพื้นที่ 200 ไร่ ศูนย์ข้าวชุมชนได้รับการสนับสนุนควบคุม กำกับ ดูแล จากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ศูนย์วิจัยข้าว ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

1.2 ศูนย์ข้าวชุมชนคัดเลือกเกษตรกรผู้จัดทำแปลง 200 ไร่ หรือเกษตรกรสมาชิกเป็นคณะกรรมการบริหารเงินที่ได้จากการกู้ยืมปัจจัยการผลิต กำหนดหลักเกณฑ์เรียกคืน เพื่อจัดตั้งเป็นกองทุนศูนย์ข้าวชุมชน โดยให้คณะกรรมการทำหน้าที่บริหารกองทุนหมุนเวียนศูนย์ข้าวชุมชนด้วย

1.3 คณะกรรมการบริหารกองทุน นำปัจจัยการผลิตไปให้สมาชิกกู้ยืม เพื่อนำไปผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสนับสนุนชุมชน ซึ่งจะได้ผลผลิตประมาณ 100 ตัน เมล็ดพันธุ์จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จะต้องนำไปปรับปรุงให้เป็นเมล็ดพันธุ์คุณภาพดี เพื่อนำไปเพาะปลูกให้ได้พื้นที่ไม่ต่ำ

กว่าปีละ 2,600 ไร่ และเรียกเก็บคืนเป็นเงินหรือปัจจัยการผลิต เพื่อรวมเข้าเป็นเงินกองทุนหมุนเวียน ดำเนินการในลักษณะเดียวกันนี้ติดต่อกันเป็นเวลา 3 ปี จะทำให้สามารถมีแหล่งผลิตข้าวพันธุ์ดีไม่ต่ำกว่า 7,800 ไร่ หากคณะกรรมการบริหารกองทุนพิจารณาเห็นสมควรจะหาพันธุ์ข้าวจากหน่วยงานราชการมาดำเนินการใหม่ก็ย่อมทำได้ แล้วถ้าดำเนินการติดต่อกัน 3 ปีแล้ว สามารถที่จะจัดทำโครงการผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อขอสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากทางราชการ

1.4 สมาชิกกองทุนควรเปิดโอกาสให้เกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย 7,800 ไร่ เข้ามามีส่วนร่วม เช่น ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือสมาชิก ร่วมถือหุ้น ร่วมออกความเห็น ร่วมรับผลประโยชน์และด้านอื่น ๆ หรืออย่างน้อยควรมีตัวแทนหมู่บ้านในตำบลนั้นเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุนคณะกรรมการบริหารกองทุน ควรประกอบด้วย

1.4.1 ประธานกรรมการ 1 คน

1.4.2 เลขานุการ 1 คน

1.4.3 กรรมการตรวจสอบและติดตามการใช้จ่ายเงินกองทุน 1-2 คน

1.4.4 กรรมการส่งเสริมการผลิตการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์และการจำหน่าย 1-3 คน

2. การบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนศูนย์ข้าวชุมชน ควรแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

2.1 การเก็บรักษา

2.1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการอย่างน้อย 3 คน ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินสดของกองทุน ทั้งนี้ไม่ควรนานเกิน 7 วัน ให้ทำหน้าที่เก็บรักษาเงินสดของกองทุน และจากนั้นให้นำไปฝากเข้าบัญชีธนาคารในนาม “ศูนย์ข้าวชุมชนตำบล.....”

2.1.2 กำหนดให้ผู้มีสิทธิ์เบิกเงินจากบัญชีกองทุนไว้จำนวน 3 คน ให้ทำการเบิกเงินได้ตามมติที่ประชุม

2.1.3 ให้เลขานุการกองทุนเป็นผู้จัดทำบัญชีควบคุมการรับ-จ่าย กองทุนให้เป็นปัจจุบันทุกเดือน

2.1.4 จะต้องมีการลงนามผู้รับ ผู้จ่ายเงินกองทุนไว้ในบัญชีทุกครั้ง

2.1.5 จะต้องแต่งตั้งกรรมการกองทุน 1-2 คน เป็นผู้ตรวจสอบบัญชีกองทุนทุกเดือน และรายงานให้คณะกรรมการกองทุนทราบทุกครั้งที่มีการประชุม

2.2 การให้กู้ยืมเงิน/ปัจจัยการผลิตของกองทุน

2.2.1 กำหนดการให้กู้ยืมเงิน/ปัจจัยการผลิต เพื่อดำเนินกิจกรรมของกองทุน ให้สอดคล้องกับแผนการผลิตพันธุ์ข้าวของชุมชน

2.2.2 ให้สมาชิกยื่นคำร้องขอกู้เงิน/ปัจจัยการผลิต พร้อมทั้งแสดงวัตถุประสงค์/เป้าหมายที่จะนำไปใช้อย่างชัดเจน แล้วนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการเพื่อพิจารณาความเหมาะสม

2.2.3 การพิจารณาความเหมาะสมควรยึดหลัก ดังนี้

ก. เป็นกิจกรรม/ชนิดพันธุ์ข้าวที่กำหนดไว้ในกิจกรรมของกองทุน

ข. เป็นสมาชิกที่ขาดแคลนพันธุ์ข้าวและปัจจัยการผลิตอย่างแท้จริงเป็นอันดับ

แรก

ค. มีการค้ำประกันซึ่งกันและกัน โดยกู้ยืมในรูปกลุ่มผู้ผลิต

2.2.4 สมาชิกที่ได้กู้เงิน/ปัจจัยการผลิต ตามมติที่ประชุม ให้ทำสัญญากู้ยืมเงินไว้เป็นหลักฐานกับกองทุน

2.3 การคืนเงิน/ปัจจัยการผลิตของกองทุน

2.3.1 ระยะเวลาส่งคืนเงิน/ปัจจัยกองทุน ควรระบุให้สอดคล้องกับระยะเวลาที่สมาชิกรายหนึ่งจะขายผลผลิตได้

2.3.2 ก่อนถึงกำหนดส่งคืนเงินกองทุน ควรประชุมคณะกรรมการตรวจสอบผลผลิตของสมาชิก เพื่อวางแผนให้ความช่วยเหลือด้านการจำหน่ายและปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ข้าว

2.3.3 การเก็บเงินคืนกองทุน ควรทำทันทีที่สมาชิกจำหน่ายผลผลิตได้ เพื่อหมุนเวียนให้สมาชิกรายอื่นได้มีโอกาสกู้ยืมบ้าง

2.3.4 กรณีสมาชิกไม่สามารถนำเงินส่งคืนได้ด้วยสาเหตุสุดวิสัย ให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการฯ ที่จะเรียกมาทำสัญญาพิกหนี่หรือผ่อนผันเป็นราย ๆ ไป ตามแต่จะเห็นสมควร

2.3.5 จัดทำบัญชีการรับคืนเงินให้ถูกต้อง หากไม่มีการกู้ยืมต่อ ให้รับนำฝากธนาคารทันที

2.3.6 การจัดทำระเบียบข้อตกลงกองทุนหมุนเวียนศูนย์ข้าวชุมชน

ระเบียบข้อตกลงกองทุนหมุนเวียน คือ ข้อกำหนดบทบาท และวิธีการปฏิบัติของกรรมการและสมาชิกกองทุนที่ทุกคนจะต้องถือปฏิบัติร่วมกันในการทำงานของกองทุน เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ควรจัดทำข้อบังคับในเชิงลงโทษสมาชิกผู้ใดละเลยไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขหลักเกณฑ์ด้วย เพื่อป้องกันมิให้กองทุนสลายตัวลง

การสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว (2553) ได้กล่าวถึงการสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน ดังนี้

ศูนย์ข้าวชุมชนเป็นองค์กรเกษตรกรเริ่มจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2543 เพื่อเป็นแหล่งผลิตและกระจายข้าวพันธุ์ดี สาริธและถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าว รวมทั้งเป็นศูนย์กลางของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในแต่ละชุมชน ปัจจุบันได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตข้าว

โดยที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายที่จะเร่งรัดกระจายพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีให้เกษตรกรที่ทำนาทั่วประเทศ มีใช้อย่างทั่วถึงและมีการเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ทุก ๆ 3 ปี ซึ่งหากแต่ละศูนย์มีขอบเขตเป้าหมาย 8,000 ไร่ จะต้องมีการจัดตั้งศูนย์รวมทั้งสิ้น 7,000 ศูนย์ จึงจะครอบคลุมพื้นที่ทำนาทั้งหมด

จากความสำคัญของศูนย์ข้าวชุมชนข้างต้น จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะดำเนินการในทุกวิถีทางเพื่อให้ศูนย์มีการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากการจัดมาตรฐานศูนย์แล้ว การสร้างเครือข่ายก็เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยผลักดันและกระตุ้นให้ศูนย์สามารถพัฒนาตนเองได้จนประสบความสำเร็จ ซึ่งย่อมเป็นผลดีต่อการพัฒนาการผลิตข้าวของเกษตรกร

การเสริมสร้างการรวมตัวเป็นเครือข่ายอาจกล่าวได้ว่าเครือข่ายได้ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายถึงการรวมตัวของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวในแต่ละประเภทต่างก็มีเหตุผลหรือความจำเป็นในการเชื่อมโยง เป็นเครือข่ายในการพัฒนาซึ่งการรวมตัวในแต่ละประเภทต่างก็มีเหตุผลหรือความจำเป็นในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในแง่ที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน เช่น เครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่าย เกิดจากการสร้างสัมพันธภาพส่วนตัวและพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเดียวกัน แล้วพัฒนาเป็นเครือข่ายอาชีพการผลิตพันธุ์ข้าวคุณภาพดี และเติบโตกลายเป็นเครือข่ายขององค์กรธุรกิจหรือวิสาหกิจชุมชนในอนาคตต่อไป ซึ่งมีลักษณะเด่นของเครือข่าย มีดังนี้

1. มีศูนย์กลางที่เป็นจุดศูนย์กลางแล้วมีศูนย์บริวารลูกข่ายรอบข้าง
2. มีการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง ทั้งในระหว่างศูนย์บริวารด้วยกัน และทุกศูนย์จะต้องติดต่อเชื่อมโยงเข้าสู่ศูนย์กลางของศูนย์ใหญ่
3. ทุกศูนย์ข้าวชุมชนมีวัตถุประสงค์เดียวกัน มีเป้าหมายเดียวกัน
 - ก. มีความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์อย่างต่อเนื่อง
 - ข. มีปัญหาและความต้องการที่ตรงกันหรือคล้ายคลึงกัน
 - ค. ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการสร้างเครือข่ายศูนย์ข้าวชุมชน

1. จัดประชุมประธานกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนทุกศูนย์ในอำเภอ เพื่อคัดเลือกเป็นคณะกรรมการหรืออบรมศูนย์ข้าวชุมชนระดับอำเภอ
2. จัดประชุมประธานกรรมการระดับอำเภอ เพื่อคัดเลือกเป็นคณะกรรมการหรือชมรมศูนย์ข้าวชุมชนระดับจังหวัด
3. จัดประชุมประธานกรรมการระดับจังหวัด เพื่อคัดเลือกเป็นคณะกรรมการหรือชมรมศูนย์ข้าวระดับเขต
4. จัดประชุมประธานกรรมการหรือชมรมระดับเขต เพื่อคัดเลือกเป็นคณะกรรมการหรือชมรมศูนย์ข้าวชุมชนระดับชาติ
5. จัดให้มีการประชุมศูนย์ข้าวของแต่ละจังหวัด/อำเภอ เพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ด้านการผลิต การบริหารจัดการ
6. สร้างเครือข่ายเชื่อมโยงในการพัฒนาความรู้การผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ เพื่อความเป็นผู้นำในด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนทั่วไป
7. ประสานเชื่อมโยงการเป็นแหล่งผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวตามชนิดพันธุ์ต่าง ๆ ให้ชุมชนในแต่ละศูนย์ภายในจังหวัด/อำเภอ ได้ทราบเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเป็นธุรกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีในอนาคตต่อไป

การจัดตั้งคณะกรรมการกลางศูนย์ข้าวชุมชน

1. เพื่อเป็นตัวแทนศูนย์ข้าวชุมชนในการรักษาสิทธิผลประโยชน์ของศูนย์เป็นปากเสียงแทนสมาชิกและเกษตรกร ในการเสนอปัญหาความต้องการและเงื่อนไขของเกษตรกรต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรทั้งภาครัฐและเอกชน

2. เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ในการประสานงานกับศูนย์ข่าวชุมชนซึ่งอยู่ในตำบลต่าง ๆ ทั่วประเทศ

3. เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแพร่กระจายข้อมูล ข่าวสารนโยบาย แผนงาน โครงการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการ

4. เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่รวบรวม วิเคราะห์และสรุปปัญหาต่าง ๆ ของสมาชิกนำเสนอหน่วยงานเพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาการผลิตข้าว

5. เพื่อทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของหน่วยงานต่าง ๆ ในการทำหน้าที่กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรอำนาจหน้าที่ คณะกรรมการกลางศูนย์ข่าวชุมชน เพื่อให้คณะกรรมการกลางศูนย์ข่าวชุมชนปฏิบัติงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์ ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ดังนี้

5.1 ต้องดำเนินการตามนโยบายของทางราชการ และมติที่ประชุม คณะกรรมการ กลางศูนย์ข่าวชุมชนโดยต้องปฏิบัติตามนโยบายของทางราชการ และมติที่ประชุมคณะกรรมการ กลางศูนย์ข่าวชุมชนโดยต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ประเพณี และศีลธรรมอันดี เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่ศูนย์ข่าวชุมชน

5.2 ให้เสนอข้อคิดเห็น รวบรวมปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับการ ประกอบอาชีพของสมาชิกและการดำเนินงานของศูนย์ข่าวชุมชน

5.3 ต้องให้การสนับสนุนและช่วยเหลือแก่คณะกรรมการศูนย์ข่าวชุมชนระดับต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรของสมาชิก

5.4 ติดต่อประสานงานระหว่างคณะกรรมการในระดับต่าง ๆ และกับหน่วยราชการ สถาน ที่ หรือบุคคลภายนอกเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว

5.5 กำหนดนโยบายแผนงาน วิธีการ ตลอดจนขั้นตอนของการปฏิบัติงานแต่ละปี และช่วงเวลาที่เห็นว่าเหมาะสมซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของสมาชิก และการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน

5.6 กำหนดระเบียบต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติของคณะกรรมการกลาง เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่การดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนในทุกระดับ

5.7 พิจารณาแก้ไขระเบียบข้อบังคับคณะกรรมการหรือพิจารณาแก้ไขอื่นใดเพื่อให้การดำเนินงานศูนย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.8 ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และอำนาจหน้าที่ไว้ในระเบียบข้อบังคับนี้

5.9 ต้องรายงานผลการปฏิบัติให้คณะกรรมการต่าง ๆ ที่เห็นสมควรและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบเป็นระยะ ๆ ไป และจัดทำสรุปรายงานผลการดำเนินงานประจำปีทุกปี

กลยุทธิ์ของคณะกรรมการกลางศูนย์ข้าวชุมชน

เพื่อให้การดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนในระดับอำเภอ จังหวัด เขต และระดับชาติบรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคณะกรรมการกลางศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนได้กำหนดวิธีการดำเนินงานตามภารกิจอำนาจหน้าที่และศักยภาพที่มีอยู่ ดังนี้

1. ประชุมคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนระดับต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอ จังหวัด เขต และระดับชาติอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถรวบรวมข้อมูลเผยแพร่ข่าวสารจากคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง

2. อบรมคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนเพื่อพัฒนาบุคลากรภาพความเป็นผู้นำธุรกิจและการบัญชี

3. นำเสนอข้อมูล ปัญหา ความต้องการไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน
4. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานของศูนย์ข้าวชุมชนอย่างเป็นระบบผ่านสื่อมวลชนทุกแขนง
5. พัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ผู้นำเกษตรกร คณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชนและสมาชิก เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศูนย์ข้าวชุมชนอื่น ๆ
6. ระดมพลังศูนย์ข้าวชุมชนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ตลอดจนจัดให้มีการประชาสัมพันธ์เป็นครั้งคราวตามวาระอันควร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน

ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ตามแนวทางต่าง ๆ ก่อให้เกิดประโยชน์ (สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว, 2553) ดังนี้

1. สามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ดี จำนวนศูนย์ละ 50-100 ตัน สำหรับกระจายพันธุ์ในฤดูต่อไป ในพื้นที่ 2,600 ไร่ คิดเป็นมูลค่าที่มีเงินหมุนเวียนในชุมชน 750,000-1,500,000 บาทต่อฤดู (คิดราคาเมล็ดพันธุ์กิโลกกรัมละ 15 บาท) และเกษตรกรได้รับประโยชน์ประมาณ 500 ครัวเรือน โดยมีเมล็ดพันธุ์ดีใช้อย่างต่อเนื่อง
2. เกษตรกรจำนวน 20 ราย ซึ่งเป็นผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ดีของศูนย์มีรายได้เพิ่มขึ้น คิดเป็นมูลค่าเพิ่มขึ้นรายละ 5,000 บาท รวม 100,000 บาทต่อศูนย์ (คิดจากรายละ 2.5 ตัน ราคาเพิ่มตันละ 2,000 บาท)
3. ศูนย์หลักทำหน้าที่ให้คำปรึกษาในด้านวิชาการและการบริหารจัดการ และจัดกิจกรรมหน่วยบริการเคลื่อนที่ เพื่อให้บริการแก่ศูนย์เครือข่าย ในสัดส่วน 1:10 (ศูนย์หลักหรือศูนย์แม่ข่าย 1 ศูนย์ ครอบคลุมศูนย์เครือข่าย 10 ศูนย์) ซึ่งจะอำนวยความสะดวกในด้านการผลิตและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่ศูนย์ข้าวชุมชนเครือข่าย ที่อยู่บริเวณใกล้เคียงไม่น้อยกว่า 10 ศูนย์ต่อ 1 จุด (ศูนย์หลัก)

4. องค์กรเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมีความเข้มแข็ง จากการร่วมกันบริหารกิจกรรมศูนย์ และจัดการวางแผนแก้ไขปัญหา และพัฒนาการผลิตข้าวได้ในแต่ละชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สิริพร นาคแก้ว (2549) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีในระดับสูง มีการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของกลุ่มผ่านศูนย์ฯ และมีการเข้าร่วมรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีตามโครงการฯ ของกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวฯ ในระดับต่ำ สำหรับปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน คือ มีฝนตกในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวและมีน้ำท่วมขังขาดงบประมาณ คุณภาพ เมล็ดพันธุ์ข้าวต่ำ และขาดการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ แนวทางแก้ไข คือ ภาครัฐควรสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพดีให้กับศูนย์ และศูนย์ฯ ต้อง ใช้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพในการผลิต ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ เจ้าหน้าที่เกษตรควรให้คำแนะนำข้อมูลข่าวสารแก่เกษตรกร และมีการวางแผนการดำเนินงานที่ดี

ธัญลักษณ์ พิลลา (2549) ได้ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนของเกษตรกรในอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ แบ่งการศึกษาออกเป็น 5 ด้าน คือ การร่วมปรึกษาหารือ การร่วมวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การร่วมรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง (คะแนนเฉลี่ยรวม 1.76) เกษตรกรมีส่วนร่วมด้านปรึกษาหารือในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.87) มีส่วนร่วมด้านการวางแผนในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 1.57) มีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.71) มีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.79) และมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.89)

กิตติชาติ ชาดิยานนท์ (2550) ได้ศึกษาเรื่องการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรให้ได้มาตรฐานตามโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรสามารถผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้ได้คุณภาพมาตรฐานได้เหมาะสม

ในระดับมาก 2 กิจกรรม คือ การเตรียมดินและการเก็บรักษามะลัดพันธุ์ แต่สามารถผลิตได้เหมาะสม ในระดับปานกลาง 6 กิจกรรม คือ 1) การเตรียมมะลัดพันธุ์ 2) การใช้ปุ๋ยและปรับปรุงดิน 3) การป้องกันและกำจัดศัตรูข้าวและวัชพืช 4) การตรวจคัดพันธุ์ปน 5) การเก็บเกี่ยว และ 6) การลดความชื้น ส่วนปัญหาในการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรที่พบมาก คือ ปัญหาการระบาดของศัตรูข้าวและวัชพืช ปัญหาการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ และปัญหาพันธุ์ปน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรให้ได้มาตรฐานมี 3 ปัจจัยที่ร่วมกันทำนายหรือพยากรณ์การผลิตมะลัดพันธุ์ข้าวให้ได้มาตรฐานคือ 1) จำนวนครั้งที่ได้รับการอบรมด้านการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว 2) ปัจจัยความรู้ความเข้าใจในการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว และ 3) ปัจจัยทัศนคติของเกษตรกรที่มีประโยชน์ของนวัตกรรมเทคโนโลยีการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว สำหรับแนวทางการส่งเสริมการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าวให้ได้มาตรฐาน ใช้การผสมผสานวิธีด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาการตลาดจำหน่าย เพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ส่งเสริมการใช้ข้อมูลและประชาสัมพันธ์ รวมทั้งสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ธัญวัฒน์ สุทธีวนานุกรณ์ (2548) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ ของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อปริมาณผลผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว และความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้แก่ รายได้รวมทั้งครอบครัว ระดับการศึกษา ประสบการณ์การผลิตมะลัดพันธุ์ การมีส่วนร่วมของเกษตรกร และประสบการณ์ในการฝึกอบรมการผลิตมะลัดพันธุ์ ซึ่งมีอิทธิพลทางบวกต่อปริมาณผลผลิต แสดงให้เห็นว่ายิ่งให้ความสำคัญกับตัวแปรทั้ง 5 มากเท่าใด ปริมาณผลผลิต และระดับความสำเร็จก็จะยิ่งเพิ่มขึ้นตาม ส่วนปัจจัยอื่น ๆ ได้แก่ เพศ อายุ ขนาดของพื้นที่ผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว แรงงานในครอบครัว ต้นทุนการผลิตมะลัดพันธุ์ข้าว ราคาผลผลิต การติดต่อกับเกษตรกรรายอื่น การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การได้รับข้อมูลข่าวสาร และตัวแปรในปัจจัยด้านการปฏิบัติของเกษตรกร ไม่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ

วรรณวิภาว์ ชูวงษ์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลประโยชน์จากศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนโดยรวมในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจในระดับมาก ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลประโยชน์ในระดับปานกลางในด้านสังคม ด้านเทคโนโลยีการผลิตข้าว ด้านส่วนบุคคล และด้านสิ่งแวดล้อม ตามลำดับ ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับ คือ การได้รับพันธุ์ข้าว

ตรงตามสายพันธุ์/การปลอมปนข้าวน้อยลง การได้เรียนรู้การผลิตพันธุ์ข้าวให้มีเมล็ดลีบลดลง และสามารถผลิตพันธุ์ข้าวต่อไร่เพิ่มมากขึ้น ผลประโยชน์ด้านสังคมที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับ คือ โอกาสเข้าร่วมการอบรมของโครงการประกอบอาชีพเกษตร และการได้รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการทำงาน ผลประโยชน์ด้านส่วนบุคคลที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับ คือ โอกาสเข้าร่วมการอบรมของโครงการประกอบอาชีพเกษตร และการได้รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องการทำงาน ผลประโยชน์ด้านเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ผู้ให้ข้อมูลได้รับคือ ความรู้เรื่องการเตรียมเมล็ดพันธุ์ ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับเรื่องแมลงที่เป็นประโยชน์ในนาข้าว เช่น แตนเบียน มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ประยูร ศรีศักดิ์นอก (2551) ได้ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบการดำเนินงานของเกษตรกรสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในระดับดีมากและระดับปานกลาง ในจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในระดับดีมากและระดับปานกลาง ในด้านสภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ พื้นที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยพบว่า เกษตรกรสมาชิกศูนย์ระดับปานกลางมีพื้นที่มากกว่าและนิยมปลูกข้าว กข.6 และวิธีการปลูกข้าวเกษตรกรสมาชิกระดับปานกลางนิยมปลูกข้าวนาดำ ส่วนเกษตรกรสมาชิกระดับดีมากนิยมปลูกข้าวแบบนาหว่าน ผลการเปรียบเทียบสภาพปัญหาในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจำนวน 4 ประเด็น ประกอบด้วย ด้านการดูแลรักษา การผลิตเป็นเมล็ดพันธุ์ การจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ และภัยธรรมชาติ พบว่าเกษตรกรสมาชิกระดับปานกลางมีค่าเฉลี่ยของปัญหาสูงกว่าสมาชิกระดับดีมาก ใน 3 ประเด็นแรก ส่วนปัญหาภัยธรรมชาติพบมีความแตกต่าง คือ เกษตรกรสมาชิกระดับดีมากประสบปัญหาน้ำท่วมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าระดับปานกลาง ผลการเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของเกษตรกร พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในจำนวน 6 ประเด็น โดยสมาชิกศูนย์ระดับดีมากมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าทั้ง 6 ประเด็น ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมจัดตั้งองค์กร การได้รับสนับสนุนปัจจัยการผลิต การร่วมดำเนินงานด้านกองทุนหมุนเวียน การร่วมผลิตเมล็ดพันธุ์ การได้รับติดตาม และการให้องค์กรในชุมชนมามีส่วนร่วม

ประไพพรศรี จตุเทน (2551) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้ในการทำนา ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน และปัจจัยลักษณะพื้นฐานของ

สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ ด้านความรู้เกี่ยวกับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่งผลต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ส่วนปัจจัยลักษณะพื้นฐานพื้นฐานของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ได้แก่ ด้านประสิทธิภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ด้านการเข้ารับการฝึกอบรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ด้านต้นทุนในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว และด้านรายได้จากการขายเมล็ดพันธุ์ข้าว ไม่มีผลต่อการการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน

สุวัตร์ ศรีโททุม (2550) ได้ศึกษาเรื่องสภาพและปัญหาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรภายใต้ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่า สภาพการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนใหญ่เป็นไปตามหลักวิชาการที่แนะนำโดยผลิตเฉลี่ย 9.91 ไร่/ครัวเรือน เป็นที่นาดอนอยู่ในเขตน้ำฝน ดินเป็นดินร่วนปนทราย ไม่ประสบภัยธรรมชาติใช้รถไถเตรียมดิน และใช้ปุ๋ยอินทรีย์ไถดินเฉลี่ย 2.22 ครั้ง ปลุกข้าวพันธุ์ กข. 6 อัตรา 5 กิโลกรัม/ไร่ ก่อนหว่านกล้า แช่เมล็ดพันธุ์ใช้น้ำธรรมดาเพื่อแยกข้าวลีบแล้วบรรจุกระสอบปุ๋ยแช่ในน้ำ 2 คืน นิยมหว่านกล้า ช่วงเดือนมิถุนายน และถอนกล้าเมื่ออายุกล้ามีอายุเฉลี่ย 29.74 วัน ปักดำ 4-5จับต่อต้น ไม่เป็นแถว ควบคุมระดับน้ำไม่ได้ตลอดช่วงการผลิต ใช้ปุ๋ยเคมีในระยะกล้า สูตร 46-0-0 อัตราใช้เฉลี่ย 3.98 กิโลกรัมต่อไร่ ระยะแตกกอใช้สูตร 16-16-8 อัตราใช้เฉลี่ย 17.52 กิโลกรัมต่อไร่ ระยะสร้างรวง ใช้สูตร 46-0-0 อัตราใช้เฉลี่ย 4.13 กิโลกรัมต่อไร่ เป็นไปตามคำแนะนำ และขังมากกว่า 3 วัน หลังจากหว่านปุ๋ยเคมีสำรวจตรวจแมลงนับก่อนการตัดสินใจใช้สารเคมี การกำจัดวัชพืชใช้มือถอน ตัดพันธุ์ปนเฉลี่ย 3.35 ครั้ง ในระยะออกรวง หลังจากข้าวออกดอกประมาณ 25-30 วัน ตากเมล็ดข้าว เฉลี่ย 2.42 วัน และจ้างเครื่องนวดข้าว ได้รับผลผลิตเฉลี่ย 461.45 กิโลกรัมต่อไร่ มีการสูมตัวอย่าง ส่งตรวจที่ศูนย์ขยายพันธุ์พืชและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ในยุ้งฉาง ด้วยการบรรจุกระสอบปุ๋ย ราคาขายผลผลิตเฉลี่ย 8.22 บาท มีรายได้สุทธิเฉลี่ย 24,884.9 บาทต่อครัวเรือน สำหรับปัญหาในการการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ประสบปัญหาในระดับมาก 4 เรื่อง ประกอบด้วย ปุ๋ยเคมีราคาแพง ค่าจ้างแรงงานแพง เมล็ดพันธุ์ข้าวราคาแพงและราคาผลผลิตไม่ดี

จิรศักดิ์ เสริมแสง (2552) ได้ศึกษาเรื่องการวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2551 ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์และมาตรการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ประกอบด้วย 1) โครงการพัฒนาบุคลากรและสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนตำบลไผ่มีความรู้ในการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ดี 2) โครงการขยายพื้นที่แปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ให้ได้ปีละ 200 ไร่ เป็นระยะเวลา 4 ปี และ 3) โครงการระดมทุนจากการหักค่าหุ้นเพิ่มขึ้นเพื่อการพัฒนาศูนย์ให้ยั่งยืน

ชลธิชา เชื้อวชาญ (2555) ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรส่วนมากเป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 49.61 ปี จบการศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าหรือเท่ากับประถมศึกษา มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-5 คน มีขนาดพื้นที่การเพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 23.35 ไร่ มีแรงงานในการเพาะปลูกข้าว 2 คน มีรายได้จากการเพาะปลูกข้าวเฉลี่ย 287,893.40 บาท/ปี เกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกรมีจำนวนเท่ากับ 115 คน และเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของสหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกรมีจำนวนเท่ากับ 115 คน เกษตรกรส่วนมากไม่มีตำแหน่งทางสังคม เกษตรกรมีการเปิดรับสื่อบุคคลจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ สื่อกิจกรรมจากการจัดประชุม และสื่อมวลชนจากวิทยุและโทรทัศน์ 2) เกษตรกรมีความคิดเห็นโดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 3) เปรียบเทียบความคิดเห็น พบว่าเกษตรกรที่มีอายุ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร การเปิดรับสื่อบุคคล และสื่อกิจกรรมแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 4) แรงงานในการเพาะปลูกข้าว มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี สามารถแยกเป็นสมมติฐานย่อยดังนี้ คือ

สมมติฐานที่ 1.1 เพศมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 1.2 อายุมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 1.3 ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 1.4 ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 1.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี สามารถแยกเป็นสมมติฐานย่อยดังนี้ คือ

สมมติฐานที่ 2.1 พื้นที่ทำการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2.2 รายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2.3 รายจ่ายมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2.4 ประสบการณ์ในการปลูกข้าวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2.5 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 2.6 การมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

สมมติฐานที่ 3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

1.1.1 เพศ

1.1.2 อายุ

1.1.3 ระดับการศึกษา

1.1.4 ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน

1.1.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

1.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

1.2.1 พื้นที่ทำการเกษตร

1.2.2 รายได้

1.2.3 รายจ่าย

1.2.4 ประสบการณ์ในการปลูกข้าว

1.2.5 การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

1.2.6 การมีตำแหน่งทางสังคม

1.3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี” มีวิธีในการวิจัย ดังนี้

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ทำการศึกษา คือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน พื้นที่ตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก ตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง ตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ ตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว และตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานีจำนวน 181 คน (ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี, 2556)

1. ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คำนวณจากสูตร สุนทรินทร์ นิยมางกูร (2548 อ้างถึง Taro Yamane, 1967) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ดังนี้

สูตรที่ใช้คือ

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

เมื่อ

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างของสมาชิกที่ผ่านการเข้ารับการฝึกอบรม

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

e = ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง ($e = 0.05$)

$$\begin{aligned}\text{แทนค่าในสูตร } n &= \frac{181}{1+181(0.05)^2} \\ &= 124.61\end{aligned}$$

คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้ 124.61 เพราะฉะนั้น กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาเท่ากับ 125 คน

2. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นที่ 1 สุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการศึกษจากจำนวนประชากรทั้งหมดในแต่ละศูนย์ข้าว คำนวณตามสูตรการหาจำนวนตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิชนิดสุ่มแบบสัดส่วน (Proportional Stratified Sampling) จากสูตร (สุรินทร์ นิยมางกูร, 2548)

$$\text{สูตรที่ใช้คือ} \quad n_i = \frac{nN_i}{N}$$

เมื่อ

n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

n_i แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่างของแต่ละกลุ่ม

N แทน ประชากรทั้งหมด

N_i แทน ประชากรทั้งหมดของแต่ละกลุ่ม

ตารางที่ 1 จำนวนสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ศูนย์ข้าวชุมชน	จำนวนสมาชิก (คน)	กลุ่มตัวอย่าง (คน)
ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลคลองควาย อำเภอสามโคก	20	15
ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลคลองสี อำเภอกลองหลวง	41	28
ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ	32	22
ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว	28	19
ศูนย์ข้าวชุมชนตำบลบางคูวัด อำเภอเมือง	60	41
รวม	181	125

ขั้นที่ 2 ใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญหรือตามความสะดวก (Accidental/Convenience Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 125 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ แบ่งเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ตอนที่ 3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี มี 2 ระดับ คือ

มีส่วนร่วม	มีคะแนนเท่ากับ	1	คะแนน
ไม่มีส่วนร่วม	มีคะแนนเท่ากับ	0	คะแนน

การจัดกลุ่มในการทดสอบสมมติฐาน

การกำหนดเกณฑ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมในแต่ละด้านตั้งแต่ ร้อยละ 70 ขึ้นไป ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด หมายถึง มีส่วนร่วม

เกษตรกรมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมในแต่ละด้านน้อยกว่า ร้อยละ 70 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด หมายถึง ไม่มีส่วนร่วม

การร่วมตัดสินใจ ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 4 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 3 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 3 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 3 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 10 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 7 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 7 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 7 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในผลประโยชน์ ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 7 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 5 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 5 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 5 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในการประเมินผล ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 5 กิจกรรม โดยกำหนดให้ การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 4 กิจกรรม และให้ความหมาย การมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 4 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 4 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การทดสอบเครื่องมือ

การทดสอบแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาไปหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำเสนอต่อคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญจากกรมการข้าว ได้แก่

คุณจุลฉนิ ไพฑูรย์เจริญลาภ	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
คุณดารฉนิ สุวรรณโพธิ์ศรี	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
คุณประนอม มงคลบรรจง	นักวิชาการเกษตรชำนาญการพิเศษ
คุณนายสมเจตต์ พุ่มประดล	นักวิชาการเกษตร

เป็นผู้ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา และผู้วิจัยได้ทำการแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำ ของคณะกรรมการและผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปทดสอบกับสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของเครื่องมือ โดยวัดความสอดคล้องภายในด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.850 จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความ ถูกต้องเหมาะสม ก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ประกอบด้วยเอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ วารสาร และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ซึ่งได้มาจากการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 125 คน โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 ผู้วิจัยนำหนังสือราชการขอความอนุเคราะห์ในการรวบรวมข้อมูลที่ออกโดยภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตบางเขน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยแก่กรมการข้าว ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี และสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

2.2 ผู้วิจัยพร้อมด้วยผู้ช่วยสัมภาษณ์จำนวน 2 คน ที่ได้รับการอธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการวิจัย รวมไปถึงความเข้าใจในแบบสัมภาษณ์ นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์เกษตรกรตัวอย่างที่ได้คัดเลือกไว้จำนวน 125 คน

2.3 นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยแล้วนำไปวิเคราะห์แปลผล สรุป และรายงานผลการวิจัยทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าต่ำสุด (Minimum) และค่าสูงสุด (Maximum) ใช้วิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

2. การทดสอบสมมติฐาน เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี โดยการหาค่าไคสแควร์ (Chi-square) ที่ระดับนัยสำคัญ 0.05

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้แบ่งการวิจัยออกเป็น 5 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

ตอนที่ 2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ตอนที่ 3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตอนที่ 5 ทดสอบสมมติฐาน

ตอนที่ 6 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล

(n=125)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	82	65.6
หญิง	43	34.4
อายุ		
น้อยกว่า 41 ปี	23	18.4
41-50 ปี	50	40.0
51-60 ปี	35	28.0
มากกว่า 60 ปี	17	13.6
อายุน้อยที่สุด = 22 ปี อายุมากที่สุด = 74 ปี อายุเฉลี่ย = 49.3 ปี		
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	5	4.0
ประถมศึกษา	82	65.6
มัธยมศึกษา/ปวช.	22	17.6
อนุปริญญาตรี/ปวส.	11	8.8
ปริญญาตรี	5	4.0
ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน		
น้อยกว่า 21 ปี	27	21.6
21-40 ปี	29	23.2
41-60 ปี	56	44.8
มากกว่า 60 ปี	13	10.4
ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานน้อยที่สุด = 4 ปี ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานมากที่สุด = 74 ปี		
ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานเฉลี่ย = 39.8 ปี		
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน		
1-3 คน	51	40.8
4-6 คน	67	53.6
7-9 คน	7	5.6

ตารางที่ 2 (ต่อ)

(n=125)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยที่สุด = 1 คน	จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด = 9 คน	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย = 4 คน		

เพศ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 65.6 เพศหญิง ร้อยละ 34.4

อายุ พบว่า เกษตรกรเกือบครึ่งมีอายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 40.0 รองลงมา มีอายุระหว่าง 51-60 ปี ร้อยละ 28.0 อายุต่ำกว่า 41 ปี ร้อยละ 18.4 และอายุมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 13.6 โดยเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 49.3 ปี อายุมากที่สุด 22 ปี และอายุมากที่สุด 74 ปี

จะเห็นได้ว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 49.3 ปี อาจเป็นเพราะว่าคนรุ่นใหม่ไม่นิยมประกอบอาชีพเกษตรกรรม สนใจงานนอกภาคเกษตรกรรมมากกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะค่านิยมในปัจจุบัน ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั้นอยู่ในช่วงอายุที่ค่อนข้างสูง

การศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 65.6 อาจเป็นเพราะว่า การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นกำหนดไว้ถึงระดับประถมศึกษา รองลงมา จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา/ปวช. ร้อยละ 17.6 อนุปริญญาตรี/ปวส. ร้อยละ 8.8 ไม่ได้ศึกษาและปริญญาตรี ร้อยละ 4.0 เท่ากัน

ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน พบว่า เกษตรกรเกือบครึ่งมีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน 41-60 ปี ร้อยละ 44.8 รองลงมา 21-40 ปี ร้อยละ 23.2 น้อยกว่า 21 ปี ร้อยละ 21.6 และมากกว่า 60 ปี ร้อยละ 10.4 โดยเกษตรกรมีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานเฉลี่ย 39.8 ปี ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานน้อยที่สุด 4.0 ปี และระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานมากที่สุด 74 ปี

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พบว่า เกษตรกรมากกว่าครึ่งมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน ร้อยละ 53.6 ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่เป็นผลดีต่อการมีจำนวนแรงงานในครัวเรือนที่เพียงพอต่อความต้องการในการประกอบอาชีพ รองลงมา เกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 1-3 คน ร้อยละ 40.8 และมีจำนวนสมาชิก 7-9 คน ร้อยละ 5.6 โดยเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนน้อยที่สุด 1 คน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด 9 คน

ตอนที่ 2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

(n=125)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
พื้นที่ทำการเกษตร		
ที่ดินของตนเอง	49	39.2
ที่ดินเช่าจากผู้อื่น	50	40.0
ที่ดินของตนเองและเช่าจากผู้อื่น	26	20.8
รายได้		
น้อยกว่า 150,001 บาท/ปี	17	13.6
150,001–300,000 บาท/ปี	44	35.2
300,001–450,000 บาท/ปี	17	13.6
450,001–600,000 บาท/ปี	14	11.2
มากกว่า 600,000 บาท/ปี	33	26.4
รายได้ขั้นต่ำที่สุด = 50,000 บาท รายได้มากที่สุด = 2,500,000 บาท รายได้เฉลี่ย = 495,828 บาท		
รายจ่าย		
น้อยกว่า 150,001 บาท/ปี	74	59.2
150,001–300,000 บาท/ปี	20	16.0
300,001–450,000 บาท/ปี	18	14.4
450,001–600,000 บาท/ปี	8	6.4
มากกว่า 600,000 บาท/ปี	5	4.0
รายจ่ายขั้นต่ำที่สุด = 6,000 บาท รายจ่ายมากที่สุด = 1,600,000 บาท รายจ่ายเฉลี่ย = 227,800 บาท		
ประสบการณ์ในการปลูกข้าว		
น้อยกว่า 15 ปี	29	23.2
15–30 ปี	40	32.0
31–45 ปี	44	35.2
มากกว่า 45 ปี	12	9.6
ประสบการณ์ในการปลูกข้าวน้อยที่สุด = 3 ปี ประสบการณ์ในการปลูกข้าวมากที่สุด = 60 ปี		
ประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย = 28.3 ปี		

ตารางที่ 3 (ต่อ)

(n=125)

ข้อมูล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม		
ไม่เป็นสมาชิก	19	15.2
เป็นสมาชิก*	10	84.8
	6	
สหกรณ์การเกษตร	22	18.0
ธนาคารเพื่อการเกษตร	85	69.7
และสหกรณ์การเกษตร		
(ธ.ก.ส.)		
กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร	1	0.8
กลุ่มออมทรัพย์	6	4.9
กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน	8	6.6
การมีตำแหน่งทางสังคม		
ไม่มีตำแหน่งทางสังคม	102	81.6
ผู้ใหญ่บ้าน	3	2.4
คณะกรรมการหมู่บ้าน	13	10.4
สมาชิกองค์การบริหารส่วน	3	2.4
ตำบล (อบต.)		
สมาชิกเทศบาล	4	3.2

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

พื้นที่ทำการเกษตร พบว่า เกษตรกรเกือบครึ่งถือครองที่ดินเช่าจากผู้อื่น ร้อยละ 40.0 อาจเป็นเพราะว่าช่วงที่ผู้วิจัยลงศึกษาข้อมูลเดือนมกราคมเป็นช่วงที่ผลผลิตมีราคาสูง เนื่องจากนโยบายจํานําข้าวของรัฐบาล เกษตรกรจึงต้องการเพิ่มพื้นที่ในการทำนาโดยการเช่าที่ดินเพิ่มเพื่อจะได้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น รองลงมาเกษตรกรถือครองที่ดินของตนเอง ร้อยละ 39.2 และถือครองที่ดินทั้งเช่าและเป็นของตนเอง ร้อยละ 20.8

รายได้ พบว่า เกษตรกรหนึ่งในสามมีรายได้ระหว่าง 150,001-300,000 บาท/ปี ร้อยละ 35.2 รองลงมามีรายได้มากกว่า 600,000 บาท/ปี ร้อยละ 26.4 มีรายได้น้อยกว่า 150,001 บาท/ปี และระหว่าง 300,001-450,000 บาท/ปี เท่ากัน ร้อยละ 13.6 และมีรายได้ 450,001-600,000 บาท/ปี ร้อยละ 11.2 โดยเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 495,828 บาท/ปี รายได้น้อยที่สุด 50,000 บาท/ปี รายได้มากที่สุด 2,500,000 บาท/ปี

จะเห็นว่าเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยอยู่ที่ 495,828 บาท/ปี ซึ่งค่อนข้างสูง (เฉลี่ยรายปีของจังหวัดปทุมธานี 110,940 บาท/ปี สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) เนื่องจากพื้นที่จังหวัดปทุมธานี มีแหล่งชลประทานที่สมบูรณ์ ประกอบกับเกษตรกรในพื้นที่ปลูกข้าว 2 ครั้งต่อปีหรือ 2 ปี 5 ครั้ง รายได้ที่เกษตรกรได้รับจึงสูง

รายจ่าย พบว่า เกษตรกรมากกว่าครึ่งมีรายจ่ายน้อยกว่า 150,001 บาท/ปี ร้อยละ 59.2 รองลงมามีรายจ่าย 150,001-300,000 บาท/ปี ร้อยละ 16.0 รายจ่าย 300,001-450,000 บาท/ปี ร้อยละ 14.4 รายจ่าย 450,001-600,000 บาท/ปี ร้อยละ 6.4 และมากกว่า 600,000 บาท/ปี ร้อยละ 4.0 โดยเกษตรกรมีรายจ่ายเฉลี่ย 227,800 บาท/ปี รายจ่ายน้อยที่สุด 6,000 บาท/ปี รายจ่ายมากที่สุด 1,600,000 บาท/ปี

ประสบการณ์ในการปลูกข้าว พบว่า เกษตรกรหนึ่งในสามมีประสบการณ์ในการปลูกข้าวระหว่าง 31-45 ปี ร้อยละ 35.2 รองลงมามีประสบการณ์ในการปลูกข้าวระหว่าง 15-30 ปี ร้อยละ 32.0 น้อยกว่า 15 ปี ร้อยละ 23.2 และมากกว่า 45 ปี ร้อยละ 9.6 โดยเกษตรกรมีประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 28.3 ปี ประสบการณ์ในการปลูกข้าวน้อยที่สุด 3 ปี ประสบการณ์ในการปลูกข้าวมากที่สุด 60 ปี

การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ร้อยละ 84.8 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ร้อยละ 15.2 เกษตรกรมากกว่าครึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ร้อยละ 60.3 เนื่องจากนโยบายรับจำนำข้าวของรัฐบาลกำหนดให้เกษตรกรที่ต้องการเข้าร่วมนโยบายรับจำนำข้าวต้องเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. เพราะรัฐบาลกำหนดให้จ่ายเงินตามนโยบายรับจำนำข้าวผ่านทาง ธ.ก.ส. รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์การเกษตร ร้อยละ 15.6 ไม่เป็นสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 13.5 เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ร้อยละ 5.7 กลุ่มออมทรัพย์ ร้อยละ 4.3 และเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ร้อยละ 0.7

การมีตำแหน่งทางสังคม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 81.6 อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรใช้เวลาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำให้ไม่สะดวกในการเข้ารับตำแหน่งทางสังคม รองลงมาเกษตรกรเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ร้อยละ 10.4 สมาชิกเทศบาล ร้อยละ 3.2 เป็นผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เท่ากัน ร้อยละ 2.4

ตอนที่ 3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

(n=125)

แหล่งข้อมูลด้านการเกษตร*	เปิดรับ	ไม่เปิดรับ
1. สมาชิกในครัวเรือน	45 (36.0)	80 (64.0)
2. ญาติพี่น้อง	57 (45.6)	68 (54.4)
3. เพื่อนเกษตรกร	107 (85.6)	18 (14.4)
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐ	90 (72.0)	35 (28.0)
5. โทรศัพท์	78 (62.4)	47 (37.6)
6. วิทยู	39 (31.2)	86 (68.8)
7. เอกสารหรือสิ่งพิมพ์	58 (46.4)	67 (53.6)
8. วิทยุ	14 (11.2)	111 (88.8)
9. การฝึกอบรม	83 (66.4)	42 (33.6)
10. การศึกษาดูงาน	64 (51.2)	61 (48.8)

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร พบว่า เกษตรกรเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเพื่อน เกษตรกร ร้อยละ 85.6 รองลงมาเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 72.0 จากการฝึกอบรม ร้อยละ 66.4 โทรทัศน์ ร้อยละ 62.4 การศึกษาดูงาน ร้อยละ 51.2 เอกสารหรือ สิ่งพิมพ์ ร้อยละ 46.4 ญาติพี่น้อง ร้อยละ 45.6 สมาชิกในครัวเรือน ร้อยละ 36.0 วิทยุ ร้อยละ 31.2 และวีดิทัศน์ทางการเกษตร ร้อยละ 11.2

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ตารางที่ 5 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ลักษณะการมีส่วนร่วม	(n=125)	
	การมีส่วนร่วม	
	รวม	ไม่รวม
การร่วมตัดสินใจ		
1. การมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน	101 (80.8)	24 (19.2)
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและทำแผนปฏิบัติการ	101 (80.8)	24 (19.2)
3. การมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายพื้นที่ในการผลิตและกระจายพันธุ์ข้าว	100 (80.0)	25 (20.0)
4. การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกชนิดพันธุ์ข้าว	98 (78.4)	27 (21.6)
การร่วมตัดสินใจโดยรวม	100 (80.0)	25 (20.0)
การร่วมในการดำเนินงาน		
1. การมีส่วนร่วมในการเตรียมดิน	75 (60.0)	50 (40.0)
2. การมีส่วนร่วมในการเตรียมเมล็ดพันธุ์	70 (56.0)	55 (44.0)
3. การมีส่วนร่วมในการผลิตเมล็ดพันธุ์	75 (60.0)	50 (40.0)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การมีส่วนร่วม	
	ร่วม	ไม่ร่วม
4. การมีส่วนร่วมในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์	73 (58.4)	52 (41.6)
5. การมีส่วนร่วมในการกระจายเมล็ดพันธุ์	73 (58.4)	52 (41.6)
6. การมีส่วนร่วมในการใช้ปุ๋ยและปรับปรุงดิน	74 (59.2)	51 (40.8)
7. การมีส่วนร่วมในการป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว	77 (61.6)	48 (38.4)
8. การมีส่วนร่วมในการตรวจคัดพันธุ์ปน	75 (60.0)	50 (40.0)
9. การมีส่วนร่วมในการเก็บเกี่ยวและรวบรวมผลผลิต	75 (60.0)	50 (40.0)
10. การมีส่วนร่วมในการบรรจุเมล็ดพันธุ์	76 (60.8)	49 (39.2)
การร่วมในการดำเนินงานโดยรวม	72 (57.6)	53 (42.4)
การร่วมในผลประโยชน์		
1. การมีส่วนร่วมในการได้รับพันธุ์ข้าวตรงตามสายพันธุ์	89 (71.2)	36 (28.8)
2. การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิธีการผลิตข้าวไม่ให้มีเมล็ดลีบ	83 (66.4)	42 (33.6)
3. การมีส่วนร่วมในการผลิตพันธุ์ข้าวต่อไร่เพิ่มมากขึ้น	82 (65.6)	43 (34.4)
4. การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบผลการดำเนินงาน	83 (66.4)	42 (33.6)
5. การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยน/ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว	85 (68.0)	40 (32.0)
6. การมีส่วนร่วมในการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว	56 (44.8)	69 (55.2)

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	(n=125)	
	รวม	ไม่รวม
การร่วมในผลประโยชน์ (ต่อ)		
7. การมีส่วนร่วมในกองทุนหมุนเวียน	89 (71.2)	36 (28.8)
การร่วมในผลประโยชน์โดยรวม	82 (65.6)	43 (34.4)
การร่วมในการประเมินผล		
1. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว	77 (61.6)	48 (38.4)
2. การมีส่วนร่วมในการรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว	79 (63.2)	46 (36.8)
3. การมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว	76 (60.8)	49 (39.2)
4. การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว	77 (61.6)	48 (38.4)
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว	77 (61.6)	48 (38.4)
การร่วมในการประเมินผลโดยรวม	76 (60.8)	49 (39.2)

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี พบว่า

ด้านการร่วมตัดสินใจ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน และด้านการวางแผนและทำแผนปฏิบัติการเท่ากัน ร้อยละ 80.8 อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานยาวนานและประสบการณ์ในการปลูกข้าวสูง จึงทำให้เกษตรกรสามารถกำหนดแนวทางและวางแผนการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ได้เป็นอย่างดี รองลงมาด้านการกำหนดเป้าหมายพื้นที่ในการผลิตและกระจายพันธุ์ข้าว ร้อยละ 80.0 และด้านการคัดเลือกชนิดพันธุ์ข้าว ร้อยละ 78.4 ตามลำดับ

การร่วมตัดสินใจโดยรวม เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมร้อยละ 80.0 ซึ่งเป็นด้านที่เกษตรกรที่ส่วนร่วมมากที่สุด อาจเป็นเพราะการร่วมตัดสินใจเป็นขั้นตอนแรกในการดำเนินงานการผลิต เมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้เห็นว่าเกษตรกรได้คำนึงถึงความสำคัญของการเข้าร่วมตลอดจนได้สังเกตเห็นถึงผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่จะตามมา เช่น การที่เกษตรกรมีสิทธิ์ในการแสดงความคิดเห็นหรือกำหนดทิศทางของศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งเป็นผลประโยชน์ต่อตัวของเกษตรกรเองในอนาคต

ด้านการร่วมในการดำเนินงาน เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว ร้อยละ 61.6 อาจเป็นเพราะว่า ในการประกอบอาชีพปลูกข้าวจำเป็นต้องป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว และเพื่อให้การควบคุมศัตรูพืชระบาดได้ผลดีที่สุดเกษตรกรต้องควบคุมเป็นบริเวณกว้างทั่วทั้งชุมชนไม่ใช่ควบคุมเพียงบางพื้นที่ เกษตรกรจึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว รองลงมาด้านการบรรจุเมล็ดพันธุ์ ร้อยละ 60.8 ด้านการเตรียมดิน ด้านการผลิตเมล็ดพันธุ์ ด้านการตรวจคัดพันธุ์ปน และด้านการเก็บเกี่ยวและรวบรวมผลผลิตเท่ากัน ร้อยละ 60.0 ด้านการใช้ปุ๋ยและปรับปรุงดิน ร้อยละ 59.2 การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ และด้านการกระจายเมล็ดพันธุ์เท่ากัน ร้อยละ 58.4 การเตรียมเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 56.0 ตามลำดับ

การร่วมในการดำเนินงานโดยรวม เกษตรกรมีส่วนร่วมร้อยละ 57.6 ซึ่งเป็นด้านที่เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการร่วมในการดำเนินงานนั้น เกษตรกรผลิตข้าวในพื้นที่ของตนเอง เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจการดำเนินงานการผลิต และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ด้านการร่วมในผลประโยชน์ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการได้รับพันธุ์ข้าวตรงตามสายพันธุ์และกองทุนหมุนเวียนเท่ากัน ร้อยละ 71.2 อาจเป็นเพราะว่าทั้ง 2 กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเกษตรกรเอง ทำให้เกษตรกรมีความสนใจในการเข้าร่วม รองลงมาด้านการแลกเปลี่ยน/ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว ร้อยละ 68.0 ด้านการเรียนรู้วิธีการผลิตข้าวไม่ให้มีเมล็ดลีบ และด้านการรับฝักรอบผลการดำเนินงานเท่ากัน ร้อยละ 66.4 ด้านการผลิตพันธุ์ข้าวต่อไร่เพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 65.6 ยกเว้นด้านการมีส่วนร่วมในการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่าเกษตรกร ไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ร้อยละ 55.2 อาจเป็นเพราะว่าการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์นั้นต้องใช้ระยะเวลาในการเก็บรักษาและต้องคอยดูแลไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องศัตรูข้าว เกษตรกรจึงไม่สามารถจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ได้แต่จะเก็บไว้ให้เพียงพอต่อรอบในการปลูกข้าวของตนเองในครั้งต่อไป

การร่วมในผลประโยชน์โดยรวม เกษตรกรมีส่วนร่วม ร้อยละ 65.6 อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการร่วมในผลประโยชน์ เกษตรกรได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจึงทำให้เข้าร่วมในกิจกรรมด้านผลประโยชน์ ถึงแม้ว่าในกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวเกษตรกรร้อยละ 55.2 ไม่เข้าร่วมทำกิจกรรม แต่อย่างน้อยเกษตรกรได้ทราบถึงประโยชน์ที่ตนเองได้รับจึงได้เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ให้เพียงพอต่อการปลูกข้าวของตนเองในครั้งต่อไป

ด้านการร่วมในการประเมินผล เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมการรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ร้อยละ 63.2 อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรต้องการทราบถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปปรับใช้กับพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง รองลงมา ด้านแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ด้านการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวและการประเมินผลการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเท่ากัน ร้อยละ 61.6 ด้านการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ร้อยละ 60.8 ตามลำดับ

การร่วมในการประเมินผลเกษตรกร มีส่วนร่วมร้อยละ 60.8 เกษตรกรส่วนใหญ่ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่และวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เกษตรกรจึงเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น วางแผนการแก้ไขปัญหาและประเมินผลเพื่อนำไปปรับปรุงการดำเนินงานของกลุ่มในการผลิตครั้งต่อไป

ตอนที่ 5 ทดสอบสมมติฐาน

การวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ระหว่างต้นแปรต้นและตัวแปรตามโดยใช้ค่า Chi-square สำหรับทดสอบสมมติฐาน ตัวแปรอิสระที่นำมาทดสอบสมมติฐานได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พื้นที่ปลูกข้าว รายได้ รายจ่าย ประสบการณ์ในการปลูกข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การมีตำแหน่งทางสังคม การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร ตัวแปรตามคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

การกำหนดเกณฑ์การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมในแต่ละด้านตั้งแต่ ร้อยละ 70 ขึ้นไป ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด หมายถึง มีส่วนร่วม

เกษตรกรมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมในแต่ละด้านน้อยกว่า ร้อยละ 70 ของจำนวนกิจกรรมทั้งหมด หมายถึง ไม่มีส่วนร่วม

การร่วมตัดสินใจ ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 4 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 3 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 3 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 3 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในการดำเนินงาน ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 10 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 7 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 7 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 7 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในผลประโยชน์ ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 7 กิจกรรม โดยกำหนดให้การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 5 กิจกรรม และให้ความหมายการมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 5 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 5 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

การร่วมในการประเมินผล ประกอบด้วยกิจกรรมทั้งหมด 5 กิจกรรม โดยกำหนดให้
การมีส่วนร่วมคิดเป็น ร้อยละ 70 จากกิจกรรมทั้งหมด ซึ่งเท่ากับ 4 กิจกรรม และให้ความหมาย
การมีส่วนร่วม ดังนี้

เกษตรกรมีส่วนร่วมตั้งแต่ 4 กิจกรรมขึ้นไป หมายถึง เกษตรกรมีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 1

เกษตรกรมีส่วนร่วมน้อยกว่า 4 กิจกรรม หมายถึง เกษตรกรไม่มีส่วนร่วม

ให้คะแนนเป็น 0

สมมติฐานที่ 1

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้ง
ถิ่นฐานจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ด
พันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ตารางที่ 6 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
เพศ												
ชาย	15	67	0.434 (0.510)	34	48	0.086 (0.770)	26	56	0.766 (0.381)	31	51	0.195 (0.659)
หญิง	10	33		19	24		17	26		18	25	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
อายุ												
น้อยกว่า 41 ปี	6	17	2.467 (0.481)	9	14	0.459 (0.928)	10	14	3.375 (0.337)	11	12	3.308 (0.347)
41-50 ปี	12	38		23	27		19	31		22	28	
51-60 ปี	5	30		14	21		11	24		12	23	
มากกว่า 60 ปี	2	15		7	10		3	14		4	13	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
ระดับการศึกษา												
ไม่ได้ศึกษา	3	2	5.209 (0.074)	4	1	3.378 (0.185)	3	2	3.807 (0.149)	5	0	10.578 (0.005*)
ประถมศึกษา	15	67		35	47		31	51		34	48	
สูงกว่าประถมศึกษา	7	31		14	24		9	29		10	28	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน												
น้อยกว่า 21 ปี	13	14	17.697	10	17	0.732	8	19	1.863	16	11	6.127
21-40 ปี	5	24	(0.000*)	14	15	(0.694)	13	16	(0.394)	11	18	(0.047*)
มากกว่า 40 ปี	7	62		29	40		22	47		22	47	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน												
1-5 คน	17	81	1.996	39	59	1.260	31	67	1.540	36	62	1.157
6-10 คน	8	19	(0.158)	14	13	(0.262)	12	15	(0.215)	13	14	(0.282)
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	

เพศ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้าน ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 5)

อายุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าอายุไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้าน ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

ระดับการศึกษา

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงานและการร่วมในผลประโยชน์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

ส่วนด้านการร่วมในการประเมินผล พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานไม่มีความสัมพันธ์

กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้าน การร่วมในการดำเนินงาน และการร่วมในผลประโยชน์ ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

ส่วนด้านการร่วมในการร่วมตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผล พบว่า ค่าไคสแควร์ ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าระยะเวลา ในการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้าน การร่วมตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์ กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้าน ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 6)

สมมติฐานที่ 2

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย พื้นที่ทำการเกษตร รายได้ รายจ่าย ประสิทธิภาพในการปลูกข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การมีตำแหน่งทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ตารางที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน
จังหวัดปทุมธานี

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
พื้นที่ทำการเกษตร												
ที่ดินของตนเอง	16	33	8.067 (0.018*)	29	20	9.445 (0.009*)	24	25	7.656 (0.022*)	28	21	11.050 (0.004*)
ที่ดินเช่าจากผู้อื่น	6	44		15	35		12	38		13	37	
ที่ดินของตนเองและเช่าจากผู้อื่น	3	23		9	17		7	19		8	18	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
รายได้												
น้อยกว่า 150,001 บาท	10	7	22.161 (0.000*)	10	7	2.215 (0.330)	9	8	3.001 (0.223)	10	7	5.899 (0.052)
150,001 – 300,000 บาท	10	34		17	27		14	30		20	24	
มากกว่า 300,000 บาท	5	59		26	38		20	44		19	45	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
รายจ่าย												
น้อยกว่า 150,001 บาท	19	55	4.593 (0.101)	28	46	2.642 (0.267)	24	50	2.501 (0.286)	31	43	3.781 (0.151)
150,001 – 300,000 บาท	1	19		8	12		5	15		4	16	
มากกว่า 300,000 บาท	5	26		17	14		14	17		14	17	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	

ตารางที่ 7 (ต่อ)

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
ประสบการณ์ในการปลูกข้าว												
น้อยกว่า 15 ปี	13	16	14.547 (0.001*)	12	17	0.017 (0.991)	9	20	0.321 (0.852)	18	11	8.287 (0.016*)
15 – 30 ปี	5	35		17	23		15	25		13	27	
มากกว่า 30 ปี	7	49		24	32		19	37		18	38	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม												
ไม่เป็นสมาชิกทางสังคม	9	10	10.489 (0.001*)	11	8	2.203 (0.138)	12	7	8.211 (0.004*)	11	8	3.286 (0.070)
เป็นสมาชิกทางสังคม	16	90		42	64		31	75		38	68	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	
การมีตำแหน่งทางสังคม												
ไม่มีตำแหน่งทางสังคม	22	80	0.853 (0.356)	48	54	4.927 (0.026*)	41	61	8.253 (0.004*)	45	57	5.625 (0.018*)
มีตำแหน่งทางสังคม	3	20		5	18		2	21		4	19	
รวม	25	100		53	72		43	82		49	76	

พื้นที่ทำการเกษตร

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าพื้นที่ทำการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้าน ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

รายได้

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่ารายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

ส่วนด้านการร่วมตัดสินใจ พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่ารายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

รายจ่าย

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่ารายจ่ายไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้านของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

ประสบการณ์ในการปลูกข้าว

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าประสบการณ์ในการปลูกข้าวไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงาน และการร่วมในผลประโยชน์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

ส่วนด้านการร่วมในการตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผล พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าประสบการณ์ในการปลูกข้าวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงาน และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

ส่วนด้านการร่วมตัดสินใจและการร่วมในผลประโยชน์ พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจและการร่วมในผลประโยชน์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

การมีตำแหน่งทางสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการมีตำแหน่งทางสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

ส่วนด้านการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์และการร่วมในการประเมินผล พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในผลประโยชน์และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 7)

สมมติฐานที่ 3

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ตารางที่ 8 ความสัมพันธ์การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน
จังหวัดปทุมธานี

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร												
สมาชิกในครัวเรือน												
เปิดรับ	20	25	26.259	22	23	1.212	19	26	1.906	27	18	12.763
ไม่เปิดรับ	5	75	(0.000*)	31	49	(0.271)	24	56	(0.167)	22	58	(0.000*)
ญาติพี่น้อง												
เปิดรับ	21	36	18.576	35	22	15.494	30	27	15.433	36	21	25.234
ไม่เปิดรับ	4	64	(0.000*)	18	50	(0.000*)	13	55	(0.000*)	13	55	(0.000*)
เพื่อนเกษตรกร												
เปิดรับ	21	86	0.065	45	62	0.036	35	72	0.940	40	67	1.029
ไม่เปิดรับ	4	14	(0.799)	8	10	(0.850)	8	10	(0.332)	9	9	(0.310)

ตารางที่ 8 (ต่อ)

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
เจ้าหน้าที่ของรัฐ												
เปิดรับ	13	77	6.200	31	59	8.330	21	69	17.444	28	62	8.824
ไม่เปิดรับ	12	23	(0.013*)	22	13	(0.004*)	22	13	(0.000*)	21	14	(0.003*)
โทรทัศน์												
เปิดรับ	19	59	2.464	36	42	1.1197	31	47	2.625	33	45	0.841
ไม่เปิดรับ	6	41	(0.117)	17	30	(0.274)	12	35	(0.105)	16	31	(0.359)
วิทยุ												
เปิดรับ	7	32	0.149	17	22	0.033	9	30	3.221	11	28	2.875
ไม่เปิดรับ	18	68	(0.699)	36	50	(0.856)	34	52	(0.073)	38	48	(0.090)
เอกสารหรือสิ่งพิมพ์												
เปิดรับ	11	47	0.072	18	40	5.723	13	45	6.889	15	43	8.077
ไม่เปิดรับ	14	53	(0.788)	35	32	(0.017*)	30	37	(0.009*)	34	33	(0.004*)

ตารางที่ 8 (ต่อ)

(n=125)

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การร่วมตัดสินใจ			การร่วมในการดำเนินงาน			การร่วมในผลประโยชน์			การร่วมในการประเมินผล		
	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)	ไม่ร่วม	ร่วม	χ^2 (p-value)
วิดิทัศน์ทางการเกษตร												
เปิดรับ	4	10	0.724	6	8	0.001	1	13	5.191	5	9	0.080
ไม่เปิดรับ	21	90	(0.395)	47	64	(0.971)	42	69	(0.023*)	44	67	(0.777)
การฝึกอบรม												
เปิดรับ	6	77	25.181	17	66	48.591	9	74	60.744	14	69	51.692
ไม่เปิดรับ	19	23	(0.000*)	36	6	(0.000*)	34	8	(0.000*)	35	7	(0.000*)
การศึกษาดูงาน												
เปิดรับ	6	58	9.253	11	53	34.135	3	61	51.307	8	56	39.228
ไม่เปิดรับ	19	42	(0.002*)	42	19	(0.000*)	40	21	(0.000*)	41	20	(0.000*)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงานและการร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

ส่วนด้านการร่วมตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผล พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจและการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากญาติพี่น้อง

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากญาติพี่น้องมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเพื่อนเกษตรกร

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเพื่อนเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากโทรทัศน์

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากโทรทัศน์ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากวิทยุ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากวิทยุไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเอกสารหรือสิ่งพิมพ์

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมใน

การร่วมตัดสินใจของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

ส่วนด้านการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลพบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรเอกสารหรือสิ่งพิมพ์มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากวิดิทัศน์ทางการเกษตร

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากวิดิทัศน์ทางการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

ส่วนด้านการร่วมในการร่วมในผลประโยชน์พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากวิดิทัศน์ทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากการฝึกอบรม

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนจังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากการศึกษาดูงาน

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าไคสแควร์ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่าไคสแควร์ที่ได้จากการเปิดตารางที่ 0.05 แสดงว่าการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในด้านการร่วมตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินงาน การร่วมในการร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผลของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยในส่วนนี้ (ตารางที่ 8)

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะ

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของปัญหาและข้อเสนอแนะ

(n=125)		
ปัญหาและข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
ปัญหา		
1. เมล็ดพันธุ์ไม่มีคุณภาพ	11	8.8
2. ดินเสื่อมคุณภาพ	28	22.4
3. ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์	7	5.6
4. ขาดแคลนเงินทุน	28	22.4
5. ราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์	3	2.4
6. ราคาข้าวตกต่ำ	2	1.6
7. สถานที่จัดเก็บเมล็ดพันธุ์	21	16.8
8. สถานที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์	5	4.0
9. สมาชิกไม่ปฏิบัติตามหลักการจัดทำแปลง	6	4.8
10. ขาดการถ่ายทอดความรู้	2	1.6
11. การดำเนินงานของศูนย์	12	9.6
12. ขาดเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ	6	4.8
13. ขาดการติดตามผลการปฏิบัติงาน	5	4.0
14. ศัตรูพืช	6	4.8
15. วัชพืช	9	7.2
ข้อเสนอแนะ		
1. ควรผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพเพื่อให้มีความสมบูรณ์และเพิ่มผลผลิต	101	80.8
2. ควรมีการทำบัญชีเงินกองทุนและบัญชีเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน มีการดำเนินการอย่างถูกต้องและสามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน	101	80.8

ตารางที่ 9 (ต่อ)

(n=125)

ปัญหาและข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
3. ควรบูรณาการองค์ความรู้ด้านการทำนาให้มีมาตรฐาน	100	80.0
4. ควรมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามผลและให้คำแนะนำ	98	78.4

*ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

ปัญหาของเกษตรกรในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน พบว่าเกษตรกรมีปัญหาขาดแคลนเงินทุน และดินเสื่อมสภาพ ร้อยละ 22.4 รองลงมามีปัญหาเรื่องสถานที่จัดเก็บเมล็ดพันธุ์ ร้อยละ 16.8 การดำเนินงานของศูนย์ ร้อยละ 9.6 เมล็ดพันธุ์ขาดคุณภาพ ร้อยละ 8.8 วัชพืช ร้อยละ 7.2 ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ ร้อยละ 5.6 ขาดเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ และศัตรูพืช ร้อยละ 4.8 สถานที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์ และขาดการปฏิบัติตามผลการปฏิบัติงาน ร้อยละ 4.0 ราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ ร้อยละ 2.4 ขาดการถ่ายทอดความรู้ และราคาข้าวตกต่ำ ร้อยละ 1.6

ข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ในอนาคต พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เสนอแนะในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในอนาคต เรื่อง ควรผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพเพื่อให้มีความสมบูรณ์และเพิ่มผลผลิต ควรทำบัญชีเงินกองทุนและบัญชีเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน โดยมีการดำเนินการอย่างถูกต้องและสามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอนเท่ากัน ร้อยละ 80.8 รองลงมา ควรบูรณาการองค์ความรู้ด้านการทำนาให้มีมาตรฐาน ร้อยละ 80.0 และควรมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามผลและให้คำแนะนำ ร้อยละ 78.4

ข้อวิจารณ์

1. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนด้านการร่วมตัดสินใจ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน อาจเป็นเพราะว่า การตัดสินใจเป็นขั้นแรกในการดำเนินงานการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ทำให้เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากส่งผลต่อประโยชน์ของตนเองอนาคต

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนด้านการร่วมในการดำเนินงาน พบว่า เกษตรกรมากกว่าครึ่งมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรเห็นว่าทุกขั้นตอนในการผลิตข้าวมีความสำคัญต่อผลผลิตที่เกษตรกรจะได้รับ

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนด้านการร่วมในผลประโยชน์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในผลประโยชน์เกือบทุกขั้นตอน อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรเห็นว่าทุกขั้นตอนมีประโยชน์ต่อตัวเกษตรกร ที่จะทำให้การผลิตข้าวมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ยกเว้นในส่วนของการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วม เพราะเมล็ดพันธุ์ที่จำหน่ายมีการดูแลรักษาเมล็ดพันธุ์หลายขั้นตอน ทำให้เกิดความยุ่งยาก และต้องใช้ระยะเวลาในการดำเนินงาน ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่เก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพียงส่วนหนึ่งเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของพื้นที่ตนเองในรอบปีการเพาะปลูกต่อไปและหันไปจำหน่ายข้าวเพื่อบริโภคมากกว่า

4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนด้านการร่วมในการประเมินผล พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการประเมินผล อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรเห็นว่า การร่วมในการประเมินผลเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการนำปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งเกษตรกรสามารถใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่การผลิตเมล็ดพันธุ์ของตนเองได้

5. ระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมในการประเมินผล อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ จึงทำให้เกษตรกรมีความกระตือรือร้นอยากทราบถึงปัญหาและวิธีการแก้ไข

ปัญหาที่เกิดขึ้นรวมถึงแนวทางการกำหนดทิศทางของศูนย์เพื่อให้ตนเองมีความรู้เพิ่มเติมและได้รับผลประโยชน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งกิจกรรมในด้านการร่วมประเมินผลโดยส่วนใหญ่เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมไปถึงการร่วมกำหนดทิศทางของศูนย์ข้าวชุมชนตามความต้องการของเกษตรกรส่วนใหญ่

6. ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมตัดสินใจ อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งเนื่องจากตนเองมีความชำนาญในพื้นที่จึงทราบถึงจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ตนเอง สำหรับด้านการร่วมในการประเมินผล เกษตรกรได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและแนวทางการแก้ไขที่ควรจะเป็น จึงเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดและร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อศูนย์ข้าวชุมชนที่ตนเองได้เป็นสมาชิกอยู่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. พื้นที่ทำการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในทุกด้าน อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีพื้นที่ทำการเกษตรต้องการมีส่วนร่วมกับศูนย์ข้าวชุมชน เนื่องจาก ต้องการผลประโยชน์จากศูนย์ข้าวชุมชนโดยตรง จึงทำให้เกษตรกรเห็นถึงความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในทุกด้าน เช่น การได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการและการได้รับการสนับสนุนปัจจัยในการผลิต เป็นต้น

8. รายได้มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมตัดสินใจ อาจเป็นเพราะว่า การเข้าร่วมกิจกรรมในด้านการร่วมตัดสินใจ เกษตรกรสามารถแสดงความคิดเห็น ร่วมกำหนดแนวทางของศูนย์ ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกในการดำเนินงานทั้งหมดของการผลิตเมล็ดพันธุ์ของศูนย์ข้าวชุมชน ซึ่งเกษตรกรได้เห็นถึงผลประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับในอนาคต เช่น ปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกร

9. ประสบการณ์ในการปลูกข้าวมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมตัดสินใจ และด้านการร่วมในการประเมินผล อาจเป็นเพราะว่าในทุกกิจกรรมของการมีส่วนร่วมทั้ง 2 ด้านนี้ต้องอาศัยประสบการณ์ เพื่อวางแผน

กำหนดแนวทางการดำเนินงาน รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชนเพื่อให้ศูนย์ข้าวชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไป

10. การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคมความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมตัดสินใจ อาจเป็นเพราะว่า การที่เกษตรกรได้เป็นสมาชิกกลุ่มทำให้มีวิสัยทัศน์ในการทำการเกษตรที่กว้างขึ้น สำหรับด้านการร่วมในผลประโยชน์ เกษตรกรได้ทราบถึงประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับจากการแลกเปลี่ยนความรู้ของสมาชิกกลุ่มจึงทำให้ตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม ได้แก่ การร่วมกองทุนหมุนเวียน การแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์

11. การมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ด้านการร่วมในการดำเนินงาน ด้านการร่วมในผลประโยชน์ และด้านการร่วมในการประเมินผล อาจเป็นเพราะว่าตำแหน่งทางสังคมที่เกษตรกรได้รับทำให้เกษตรกรต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นแกนนำคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรที่มีตำแหน่งทางสังคมเข้าร่วมในด้านการดำเนินงาน ด้านการร่วมในผลประโยชน์และด้านการร่วมในการประเมินผล เพื่อนำปัญหาและข้อเสนอแนะที่เกิดขึ้นนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนที่ตนเองรับผิดชอบ

12. การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในทุกด้าน สำหรับการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์ด้านการร่วมตัดสินใจและด้านการร่วมในการประเมินผล การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเอกสารหรือสิ่งพิมพ์มีความสัมพันธ์ด้านการร่วมในการดำเนินงาน ด้านการร่วมในผลประโยชน์และด้านการร่วมในการประเมินผล การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากจากวิดิทัศน์ทางการเกษตรมีความสัมพันธ์ด้านการร่วมในผลประโยชน์เพียงด้านเดียว อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรคิดว่าข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ เป็นข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 125 ราย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม และการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตร

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 65.6 มีอายุระหว่าง 41-50 ปี ร้อยละ 40.0 อายุเฉลี่ย 49.3 ปี จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 65.6 มีระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน 41-60 ปี ร้อยละ 44.8 ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานเฉลี่ย 39.8 ปี จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน ร้อยละ 53.9 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน เกษตรกรเกือบครึ่งถือครองที่ดินเช่าจากผู้อื่น ร้อยละ 40.0 มีรายได้ 150,001-300,000 บาท ร้อยละ 35.2 รายได้เฉลี่ย 495,828 บาท/ปี รายจ่ายน้อยกว่า 150,001 บาท ร้อยละ 59.2 รายจ่ายเฉลี่ย 227,800 บาท/ปี มีประสบการณ์ในการปลูกข้าวระหว่าง 31-45 ปี ร้อยละ 35.2 ประสบการณ์ในการปลูกข้าวเฉลี่ย 28.3 ปี ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ร้อยละ 84.8 ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ร้อยละ 81.6 ซึ่งเกษตรกรจะเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากเพื่อน เกษตรกรมากที่สุด ร้อยละ 85.6

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี พบว่า

ด้านการร่วมตัดสินใจ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทุกกิจกรรม มากกว่าร้อยละ 75.0 โดยการร่วมตัดสินใจโดยรวม ร้อยละ 80.0

ด้านการร่วมในการดำเนินงาน เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทุกกิจกรรม มากกว่าร้อยละ 55.0 โดยการร่วมในการดำเนินงานโดยรวม ร้อยละ 57.6

ด้านการร่วมในผลประโยชน์ เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน มากกว่าร้อยละ 65.0 ยกเว้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ร้อยละ 55.2 โดยการร่วมในผลประโยชน์โดยรวม ร้อยละ 65.6

ด้านการร่วมในการประเมินผล เกษตรกรส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนทุกกิจกรรม มากกว่าร้อยละ 60.0 โดยการร่วมในการประเมินผลโดยรวม ร้อยละ 60.8

สมมติฐานที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

การร่วมตัดสินใจ

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการดำเนินงาน

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานและจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในผลประโยชน์

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานและจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในผลประโยชน์ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการประเมินผล

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ และจำนวนสมาชิกในครัวเรือนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการประเมินผล ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนระดับการศึกษา ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการประเมินผล อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ประกอบด้วย พื้นที่ทำการเกษตร รายได้ รายจ่าย ประสบการณ์ในการปลูกข้าว การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม การมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

การร่วมตัดสินใจ

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายจ่าย การมีตำแหน่งทางสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร รายได้ ประสบการณ์ในการปลูกข้าว และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการ

ดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการดำเนินงาน

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายได้ รายจ่าย ประสบการณ์ในการปลูกข้าว และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร การมีตำแหน่งทางสังคม มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการดำเนินงาน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในผลประโยชน์

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายได้ รายจ่าย และประสบการณ์ในการปลูกข้าว ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในผลประโยชน์ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และการมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในผลประโยชน์ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการประเมินผล

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายได้ รายจ่าย และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการประเมินผล ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ส่วนปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ พื้นที่ทำการเกษตร ประสบการณ์ในการปลูกข้าว และการมีตำแหน่งทางสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการประเมินผล อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนจังหวัดปทุมธานี

การร่วมตัดสินใจ

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือน ญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมตัดสินใจ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการดำเนินงาน

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกสารหรือสิ่งพิมพ์ การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการดำเนินงาน อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในผลประโยชน์

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกสารหรือสิ่งพิมพ์ วิดีทัศน์ทางการเกษตร การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในผลประโยชน์ อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

การร่วมในการประเมินผล

การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรจากสมาชิกในครัวเรือน ญาติพี่น้อง เจ้าหน้าที่ของรัฐ เอกสารหรือสิ่งพิมพ์ การฝึกอบรมและการศึกษาดูงานมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี ในด้านการร่วมในการประเมินผล อย่างมีนัยสำคัญที่ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษารังนี้

การวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี มีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนการดำเนินงานของเกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างจริงจังและสม่ำเสมอ ช่วยส่งเสริมและบริการด้านวิชาการ เทคโนโลยี ปัจจัยการผลิต แก่เกษตรกรผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานแบบยั่งยืน
2. ศูนย์ข้าวชุมชนควรทำการคัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมในการเข้าร่วมการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยการจัดทำแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขึ้น เกษตรกรต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม ไม่มีความลาดเทและดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี ปริมาณน้ำมีเพียงพอ
3. การจัดตั้งศูนย์ข้าวชุมชนในแต่ละศูนย์ควรที่จะมีจำนวนสมาชิกไม่มากไม่น้อยเกินไป เพราะการจัดกลุ่มให้มีสมาชิกมากเกินไปจะทำให้เกษตรกรไม่สามารถร่วมทำกิจกรรมได้ทุกกิจกรรม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของศูนย์ข้าวชุมชน
4. รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้ามาให้การสนับสนุนการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้เกษตรกรที่เป็นสมาชิกของศูนย์ข้าวชุมชน มีการพัฒนาในด้านของการกำหนดแนวทาง วิธีการดำเนินงาน รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจนเกิดการพัฒนาจะทำให้ศูนย์ข้าวชุมชนนั้นเกิดความเข้มแข็ง

ในการดำเนินงานอย่างยั่งยืนด้วยตัวของเกษตรกรเอง ตลอดจนศูนย์ข้าวชุมชนอื่นสามารถนำไปเป็นต้นแบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องต่อไปนี้

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจของเกษตรกรในการมีส่วนร่วมกับศูนย์ข้าวชุมชน
2. ควรศึกษาการยอมรับของเกษตรกรต่อคุณภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตได้จากแปลงผลิตเมล็ดพันธุ์ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและแนวทางการปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ข้าว
3. ควรศึกษาความพึงพอใจในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรต่อศูนย์ข้าวชุมชน

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมการข้าว. 2550. คู่มือการปฏิบัติงานแปลงขยายพันธุ์. กรุงเทพฯ.

_____. 2552. คู่มือการดำเนินงานโครงการพัฒนาระบบการผลิตและการกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี (ศูนย์ข้าวชุมชน) ปี 2552. (อค์สำเนา).

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2544. คู่มือเกษตรกรการดำเนินงานศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน. กรุงเทพฯ.

กิตติชาติ ชาตยานนท์. 2550. การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรให้ได้มาตรฐานตามโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเกษตรศาสตร์การพัฒนาศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

โกวิท พวงงาม และ ขอบ เข้มกลัด. 2544. กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น โดยการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.). กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จิรศักดิ์ เสริมแสง. 2552. การวางแผนเชิงกลยุทธ์เพื่อพัฒนาศูนย์ข้าวชุมชน ตำบลไผ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ปี พ.ศ. 2551. การค้นคว้าอิสระวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธุรกิจการเกษตร, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชลธิชา เชื้อขาวชาญ. 2555. ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชาคริต คล้ายพิมพ์. 2535. การมีส่วนร่วมของกรมการพัฒนาคู่มือและคู่มือปกครองในการดำเนินงานศูนย์เด็กของหมู่บ้านจังหวัดปราจีนบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชูชาติ พ่วงสมจิตร. 2540. การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตปริมณฑล. คุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรคุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญลักษณ์ พิลลา. 2549. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนของเกษตรกรในอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

ธัญวรรณ์ สุทธิวนานุรักษ์. 2548. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2547. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข, มหาวิทยาลัยมหิดล.

_____. 2547. กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

ประยูร ศรีศักดิ์นอก. 2551. การเปรียบเทียบการดำเนินงานของเกษตรกรสมาชิกศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน ในระดับดีมากและระดับปานกลาง ในจังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประไพศรี จตุเทน. 2551. ปัจจัยที่มีผลต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.

ปรัชญา เวสารัชช์. 2528. รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนา
ชนบท. สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เพชรวาปี พันธุ์เพ็ง. 2539. ทศนคติของประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลต่อการมี
ส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณี
องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคกลาง 8 จังหวัด. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ไพบุลย์ เจริญทรัพย์. 2534. การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน กรุงเทพฯ:
บริษัททวณก จำกัด.

ไพรัตน์ เตชะรินทร์. 2524. การบริหารการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. 2527. แนวนโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนยุทธศาสตร์ พัฒนา การมี
ส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. 2531. “การมีส่วนร่วมของประชาชน”. วารสารพัฒนาชุมชน2.

มิศรา สามารถ. 2543. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ. กรุงเทพฯ: สถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

ลือชัย ศรีเงินยวง และผาสุก อเนกวนิช. 2526. ยุทธศาสตร์ใหม่ของการพัฒนา (สาธารณสุข)
ชนบท. เอกสารประกอบการเสวนากาแฟของกลุ่มสังคมศาสตร์ สาธารณสุข.

วรรณวิภาว์ ชูวงษ์. 2551. ผลประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับจากศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน
อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริม
การเกษตร, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

วันชัย วัฒนศัพท์. 2546. การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร บรรยายในการสัมมนานายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานในรัฐวิสาหกิจ วันที่ 6-8 มีนาคม 2546. โรงแรมพญาเชนเตอร์ เมืองพญา ชลบุรี จัดโดย กองรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน, กระทรวงแรงงาน.

ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี ศูนย์สารสนเทศ และสถาบันวิจัยข้าว ร่วมกับสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5, 2548. เอกสารวิชาการ การจัดเขตศักยภาพการผลิตข้าวจังหวัดปทุมธานี. ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว. 73 หน้า.

สมบุญ อัมพนนารัตน์. 2542. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการป้องกันไฟป่า : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน จังหวัดสระบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย. 2557. ผลผลิตข้าว (Online). www.thairiceexporters.or.th, 13 มกราคม 2557.

สากล สถิตยวิทยานันท์. 2532. ภูมิศาสตร์ชนบท. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สิริพร นาคแก้ว. 2549. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโครงการศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุเมธ ทราญแก้ว. 2536. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ศึกษาเฉพาะกรณี: โครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรินทร์ นิยมางกูร. 2548. สถิติการวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุวัตร์ ศรีโทม. 2550. สภาพและปัญหาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรภายใต้ ศูนย์ส่งเสริม และผลิตพันธุ์ข้าวชุมชนในจังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. ข้อมูลเศรษฐกิจการเกษตร (Online). www.oae.go.th, 25 กุมภาพันธ์ 2557.

สำนักส่งเสริมการผลิตข้าว กรมการข้าว. 2551. คู่มือเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบศูนย์ข้าวชุมชน. กรุงเทพฯ.

_____. 2553. ศูนย์ข้าวชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

เสน่ห์ จามริก. 2527. นโยบายกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

อนันต์ ศรีโสภ. 2525. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

อนุภาพ ธีรลาภ. 2528. การวิเคราะห์เชิงสมมุติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ชนบทศึกษาเฉพาะกรณี อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัคราณา).

อิระวัชร จันทรประเสริฐ. 2541. การมีส่วนร่วมของประชาชน. ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางสมศรี จันทรประเสริฐ. ม.ป.ท..

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

คำชี้แจง 1. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หน้าคำตอบที่ตรงกับที่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุ หรือบันทึกข้อมูลลงในช่องว่างในข้อคำถามแต่ละข้อให้ชัดเจนและรัดกุม

2. โปรดสอบถามให้ได้รายละเอียดมากที่สุด ข้อมูลที่ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุ จะถูกนำไปประมวลเป็นผลสรุปของกลุ่มตัวอย่างไม่มีการระบุเฉพาะรายว่าเป็นของผู้ใด และจะไม่มีผลกระทบต่อผู้ตอบทางใดทั้งสิ้น
ผู้สัมภาษณ์..... วันที่.....

ชื่อ – นามสกุล..... ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่.....
ตำบล.....อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
เบอร์โทรศัพท์.....

ตอนที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

1. เพศ ☐ 1. ชาย ☐ 2. หญิง 2. อายุปี (นับถึงปีเกิด)
3. ระดับการศึกษา
☐ 1. ไม่ได้ศึกษา ☐ 2. ประถมศึกษา
☐ 3. มัธยมศึกษา/ปวช. ☐ 4. อนุปริญญา/ปวส.
☐ 5.ปริญญาตรี ☐ 6. สูงกว่าปริญญาตรี โปรดระบุ.....
4. ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน ปี
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (รวมตนเอง)คน

ตอนที่ 2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์

6. พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดที่นำมาใช้ปลูกข้าว.....ไร่
☐ ที่ดินเป็นของตนเอง.....ไร่ ☐ ที่ดินเช่าจากผู้อื่น.....ไร่
7. รายได้ (รายได้ที่ได้รับจากการปลูกข้าว) บาท/ปี
8. รายจ่าย (เช่น การลงทุนในการปลูกข้าว ค่าไถ ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างหว่าน ค่าจ้างดำ ค่าปุ๋ยยา ค่าจ้างเก็บเกี่ยว และอื่นๆ)บาท/ปี
9. ประสบการณ์ในการปลูกข้าว ปี
10. การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ 1. ไม่เป็นสมาชิก ☐ 2. เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร(ระบุ).....
☐ 3. เป็นสมาชิกกลุ่มสหกรณ์การเกษตร ☐ 4. เป็นสมาชิกกลุ่มธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
☐ 5. เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ☐ 6. เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์
☐ 7. เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ☐ 8. อื่น ๆ (ระบุ).....

11. การมีตำแหน่งทางสังคม (ไม่รวมถึงการมีตำแหน่งภายในศูนย์ข้าวชุมชน)

- ☐ 1. ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ☐ 2. กำนัน
- ☐ 3. ผู้ใหญ่บ้าน ☐ 4. คณะกรรมการหมู่บ้าน
- ☐ 5. องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต.) ☐ 6. อื่น ๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 3 การเปิดรับข้อมูลด้านการเกษตรของผู้ให้สัมภาษณ์

12. การเปิดรับข่าวสารทางการเกษตร

แหล่งข้อมูลข่าวสาร	เคยรับ	ไม่เคยรับ	แหล่งข้อมูลข่าวสาร	เคยรับ	ไม่เคยรับ
สื่อบุคคล			สื่อมวลชน		
1. สมาชิกในครัวเรือน			5. โทรศัพท์		
2. ญาติพี่น้อง			6. วิทยุ		
3. เพื่อนเกษตรกร			7. เอกสารหรือสิ่งพิมพ์		
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐ			8. วิทยุทัศน์ทางการเกษตร		
สื่อกิจกรรม					
9. การฝึกอบรม			10. การศึกษาดูงาน		

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การมีส่วนร่วม		สาเหตุที่
	ร่วม	ไม่ร่วม	ไม่เข้าร่วม
การร่วมตัดสินใจ			
1.ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานของศูนย์ข้าวชุมชน			
2.ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนและทำแผนปฏิบัติการ			
3.ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายพื้นที่ในการผลิตและกระจายพันธุ์ข้าว			
4.ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกชนิดพันธุ์ข้าว			
การร่วมในการดำเนินงาน			
1.ท่านมีส่วนร่วมในการเตรียมดิน			
2.ท่านมีส่วนร่วมในการเตรียมเมล็ดพันธุ์			
3.ท่านมีส่วนร่วมในการผลิตเมล็ดพันธุ์			
4.ท่านมีส่วนร่วมในการเก็บรักษามล็ดพันธุ์			
5.ท่านมีส่วนร่วมในการกระจายเมล็ดพันธุ์			

ลักษณะการมีส่วนร่วม	การมีส่วนร่วม		สาเหตุที่ไม่เข้าร่วม
	ร่วม	ไม่ร่วม	
6.ท่านมีส่วนร่วมในการใช้ปุ๋ยและปรับปรุงดิน			
7.ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันและกำจัดศัตรูข้าว			
8.ท่านมีส่วนร่วมในการตรวจคัดพันธุ์ปน			
9.ท่านมีส่วนร่วมในการเก็บเกี่ยวและรวบรวมผลผลิต			
10.ท่านมีส่วนร่วมในการบรรจุเมล็ดพันธุ์			
การร่วมในผลประโยชน์			
1.ท่านมีส่วนร่วมในการได้รับพันธุ์ข้าวตรงตามสายพันธุ์			
2.ท่านมีส่วนร่วมในการเรียนรู้วิธีการผลิตข้าวไม่หิมีเมล็ดลีบ			
3.ท่านมีส่วนร่วมในการผลิตพันธุ์ข้าวต่อไร่เพิ่มมากขึ้น			
4.ท่านมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบผลการดำเนินงาน			
5.ท่านมีส่วนร่วมในการการแลกเปลี่ยน/ซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าว			
6.ท่านมีส่วนร่วมในการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว			
7.ท่านมีส่วนร่วมในกองทุนหมุนเวียน			
การร่วมในการประเมินผล			
1.ท่านมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว			
2.ท่านมีส่วนร่วมในการรับทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว			
3.ท่านมีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว			
4.ท่านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว			
5.ท่านมีส่วนร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว			

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน จังหวัดปทุมธานี

ปัญหา	ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในอนาคต
☐ เมล็ดพันธุ์ไม่มีคุณภาพ	☐ ควรผลิตเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพเพื่อให้มีความสมบูรณ์และเพิ่มผลผลิต
☐ ดินเสื่อมคุณภาพ	
☐ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์	☐ ควรมีการทำบัญชีเงินกองทุนและบัญชีเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์ข้าวชุมชน มีการดำเนินการอย่างถูกต้องและสามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน
☐ ขาดแคลนเงินทุน	
☐ ราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์	

ปัญหา	ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของ สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนในนาเขต
☐ ราคาข้าวตกต่ำ	☐ ควรบูรณาการองค์ความรู้ด้านการทำนาให้มีมาตรฐาน
☐ สถานที่จัดเก็บเมล็ดพันธุ์	☐ ควรมีเจ้าหน้าที่คอยติดตามผลและให้คำแนะนำ
☐ สถานที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์	☐ อื่นๆ (ระบุ).....
☐ สมาชิกไม่ปฏิบัติตามหลักการจัดทำแปลง	
☐ ขาดการถ่ายทอดความรู้	
☐ การดำเนินงานของศูนย์	
☐ ขาดเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ	
☐ อื่นๆ (ระบุ).....	

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวอัมพิกา จำใจ
วัน เดือน ปีเกิด	16 กรกฎาคม พ.ศ. 2530
สถานที่เกิด	จังหวัดนนทบุรี
ประวัติการศึกษา	ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประวัติการทำงาน	หจก.ดีอาร์ซี คาร์ลาริช กรีเอทีฟแดนซ์